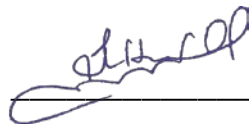

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Максим БУЛИК
«15» травня 2024 р.

**«БОКО ХАРАМ» ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ В ЗАХІДНІЙ
АФРИЦІ»**

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини» Панасовського Бориса Олеговича
Науковий керівник:

Трофименко А. В., к.політ.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Рецензент:

Черкас Б.О., к.політ.н., доцент кафедри міжнародного релігієзнавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою відмінно / 95 / А

Секретар ЕК

Анастасія ТРОФИМЕНКО

«11» червня 2024 р.

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ «БОКО ХАРАМ» ЯК ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	11
РОЗДІЛ 2 ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «БОКО ХАРАМ»	34
РОЗДІЛ 3 ТЕРОРИЗМ «БОКО ХАРАМ» ЯК ЗАГРОЗА РЕГІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЗАХІДНОЇ АФРИКИ	47
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження ролі терористичної організації «Боко Харам» у процесах дестабілізації політичного, соціального і економічного життя Західної Африки представляє значний академічний інтерес в контексті сучасних глобальних безпекових викликів. Важливість даного дослідження зумовлена значним впливом цієї групи на регіональну стабільність, який виявляється через широкий спектр соціальних, економічних і політичних вимірів. «Боко Харам», заснована у 2002 році в Нігерії, стала однією з найбільш загрозливих терористичних організацій світу, що демонструє потужний вплив на політичні структури, економічний розвиток та соціальну структуру регіону. Вплив групи на соціально-економічну структуру регіону, її здатність до мобілізації та рекрутування вказують на глибокі релігійні та культурні зв'язки, які можуть сприяти або, навпаки, ускладнювати розробку ефективних контртерористичних стратегій.

Значення даного дослідження полягає також у аналізі динаміки відносин між терористичними угрупованнями та регіональними, державними та міждержавними інституціями, де «Боко Харам» виступає як каталізатор глибоких соціальних змін, включаючи зміну владних структур та посилення релігійної ідентичності в умовах конфлікту. Це, в свою чергу, сприяє зростанню міжетнічної напруги та підтримці високого рівня насильства, що негативно позначається на здатності Нігерії та сусідніх держав забезпечувати основні гуманітарні та економічні потреби населення.

Крім того, міжнародний аспект діяльності «Боко Харам», зокрема її зв'язки з іншими терористичними мережами, розширює геополітичний контекст цього дослідження. Аналіз співпраці та конфліктних взаємодій між «Боко Харам» та іншими групами дозволяє краще розуміти механізми поширення терористичної діяльності на міжнародному рівні, а також ролі регіональних і глобальних акторів у спробах її нейтралізації.

Дослідження міжнародних зусиль у боротьбі з цією організацією, включаючи військові, політичні, і гуманітарні ініціативи, висвітлює важливість міжнародної кооперації у боротьбі з тероризмом. Аналіз ефективності цих заходів допомагає краще зрозуміти, як глобальне співтовариство може сприяти забезпеченню регіональної та міжнародної безпеки, де припустило помилки, а де відповідь була недостатньо ефективною.

Цілісний підхід до вивчення впливу «Боко Харам» на регіональну безпеку вимагає комплексного вивчення її історії, ідеології, структури та методів діяльності, що є ключовими елементами для розуміння загальних тенденцій у розвитку міжнародного тероризму та формуванні ефективних стратегій національної та міжнародної безпеки. Завдяки цьому можна ідентифікувати можливості для поліпшення політичної стабільності, економічного розвитку та соціального згуртування в умовах зростаючих викликів сучасності.

Об'єктом дослідження є «Боко Харам» як терористична організація.

Предметом – вплив цієї організації на регіональну безпеку в Західній Африці.

Історіографія дослідження характеризується значною кількістю робіт закордонних та українських дослідників, які можна розглянути за проблемним принципом та умовно поділити на наступні групи.

Перша група наукових джерел включає роботи, присвячені дослідженню зародження терористичної діяльності в регіоні озера Чад, аналізу становлення та еволюції «Боко Харам» як терористичної організації. Це такі роботи: Доктор Ф. К. Онуоха (Анатомія Боко Харам: зростання та занепад насильницької групи в Нігерії (Anatomy of Boko Haram: The Rise and Decline of a Violent Group in Nigeria) [35], М. Яйла (Боко Харам і тероризм у Нігерії: роздуми про витoki, вплив та реакцію уряду (Boko Haram and terrorism in Nigeria: reflections on the origins, impact and government response) [48], Д. Е. Філіпс (Боко Харам: контекст, ідеологія та актори (Boko Haram: Context, Ideology and Actors) [37], М.-А. Перруз де Монкло (Боко Харам: ісламізм,

політика, безпека та держава в Нігерії (Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria) [36], Р. Лоймаєр (Боко Харам: розвиток бойового релігійного руху в Нігерії (Boko Haram: The Development of a Militant Religious Movement in Nigeria) [24], К. Клобуциста (Боротьба Нігерії з Боко Харам (Nigeria's Battle With Boko Haram) [21], Е. Лок (Нігерія: розуміння Боко Харам (Nigeria: understanding Boko Haram) [23], Б. Тауб (Озеро Чад: найскладніша гуманітарна катастрофа у світі (Lake Chad: The World's Most Complex Humanitarian Disaster) [45], А. Терстон («Хвороба — це невір'я»: релігійний та політичний світогляд Боко Харам ('The disease is unbelief': Boko Haram's religious and political worldview) [46], Д. Форд (Витоки Боко Харам. Національний інтерес (The Origins of Boko Haram. The National Interest) [16], Е. Вокер (Що таке Боко Харам? (What Is Boko Haram?) [47]. Ці роботи дозволили встановити передумови виникнення та основні етапи еволюції «Боко Харам».

Друга група робіт присвячена вивченню ідеологічного підґрунтя діяльності «Боко Харам», зокрема використанню постулатів ісламського фундаменталізму для виправдання терористичної діяльності. Серед робіт цієї групи є наступні: Доктор Ф.К. Онуоха (Анатомія Боко Харам: зростання та занепад насильницької групи в Нігерії (Anatomy of Boko Haram: The Rise and Decline of a Violent Group in Nigeria) [35], К. Клобуциста (Боротьба Нігерії з Боко Харам (Nigeria's Battle With Boko Haram) [21], Е. Лок (Нігерія: розуміння Боко Харам (Nigeria: understanding Boko Haram) [23], Д.Е. Агбібоа (Без відступу, без здачі: розуміння релігійного тероризму Боко Харам в Нігерії (No Retreat, No Surrender: Understanding the Religious Terrorism of Boko Haram in Nigeria) [1], С.А. Олофінбійї (Ідеологічна основа Боко Харам (The ideological basis of Boko Haram) [32], Дж. Форд (Витоки Боко Харам (The Origins of Boko Haram) [16], Дж.Е. Філіпс (Боко Харам: контекст, ідеологія та актори (Boko Haram: Context, Ideology and Actors) [37]. Роботи цієї групи дозволили визначити ідеологічні засади діяльності «Боко Харам» як терористичної організації, встановити, що об'єднує та відрізняє цю організацію від інших

терористичних угруповань, що діють на засадах ісламського фундаменталізму.

Третя група робіт стосується висвітлення міжнародної співпраці з протидії «Боко Харам» з боку країн Західної та Центральної Африки. У неї входять: С. Брехенмахер (Стабілізація північно-східної Нігерії після Боко Харам (Stabilizing Northeast Nigeria After Boko Haram) [11], Г. Рід (Брати по зброї: регіональне співробітництво в боротьбі з Боко Харам (Brothers in Arms: Regional cooperation in the fight against Boko Haram) [38], Б. Тадессе (Чи може «Загальна африканська політика оборони та безпеки» АС надати загальноафриканське рішення для безпекових викликів континенту? (Can the AU's "Common African Defence and Security Policy" Provide a Pan-African Solution to the Continent's Security Challenges?) [44], У.Д. Носірі (Боротьба з тероризмом в Нігерії: оцінка реакції уряду Бухарі на повстання Боко Харам (Counter terrorism in Nigeria: an assessment of Buhari government's response to Boko Haram insurgency) [28], Доповідь (Протистояння виклику Ісламської держави у провінції Західна Африка (Facing the Challenge of the Islamic State in West Africa Province) [14], Х.Я. Баппа (Невдача військових Нігерії у боротьбі з повстанням Боко Харам (Nigeria's military failure against the Boko Haram insurgency) [6], Б. Бала (Регіональне співробітництво в Західній Африці: боротьба з тероризмом та повстаннями (Regional Cooperation in West Africa: Counter-Terrorism and Counter-Insurgency) [4], А.С. Бадева (Регіональний безпековий комплекс: загроза Боко Харам та кризи соціально-економічного розвитку в Сахелі (Regional security complex: The Boko Haram menace and socio-economic development crises in the Sahel) [3], Ю.С. Юсуф (Вплив військових контрповстанських тактик на еволюцію Боко Харам в Нігерії (The Impact of Military Counter-Insurgency Tactics on the Evolution of Boko Haram in Nigeria) [50]. Роботи цієї групи дозволяють визначити стан регіональної безпеки в Західній Африці, виокремити роль «Боко Харам» як фактору дестабілізації, оцінити зусилля міжнародного співтовариства з протидії її терористичній діяльності в цьому регіоні.

Мета дослідження – встановити роль терористичної діяльності «Боко Харам» як загрози регіональній безпеці в Західній Африці. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати передумови виникнення «Боко Харам», зокрема релігійні, етнічні, економічні, політичні чинники тощо;
- встановити основні етапи становлення та еволюції «Боко Харам»;
- визначити ідеологічні засади діяльності «Боко Харам» як терористичної організації;
- встановити зв'язки «Боко Харам» з іншими міжнародними терористичними організаціями, а також джерела її фінансування;
- дослідити наслідки діяльності «Боко Харам» для регіональної безпеки в Західній Африці в політичному, економічному та гуманітарному аспектах;
- розглянути міжнародні зусилля контртерористичної діяльності, надати оцінку їх ефективності.

Джерелознавча база складається з матеріалів веб-сайтів, пресрелізів та офіційних заяв. Серед них є:

- **офіційні матеріали з веб-сайтів:** Доповідь (Протистояння виклику Ісламської держави у провінції Західна Африка (Facing the Challenge of the Islamic State in West Africa Province) [14], Брифінг (Брифінг Спеціального представника Генерального секретаря, голови Відділення ООН для Західної Африки (ЮНОВА) Мохамеда Ібн Чамбаса щодо «Боко Харам» в Раді Безпеки (Security Council Briefing on Boko Haram, Special Representative of the Secretary-General and Head of the Office for West Africa (UNOWA) Mohamed Ibn Chambas) [42],
- **пресрелізи чи заяви:** Заява (Комітет Ради Безпеки щодо санкцій проти «Аль-Каїди» додав «Боко Харам» до санкційного списку (Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Adds Boko Haram to Its Sanctions List) [41], Заява (Для перемоги над «Боко Харам» необхідно усунути «коріння конфлікту» ('Roots of conflict' must be addressed to defeat Boko

Haram) [39], Офіційний-веб сайт (Багатонаціональна об'єднана оперативна група (About MNJTF) [25].

Методологія дослідження. Терористична загроза, яку несе «Боко Харам» в сучасних міжнародних відносинах, має міждисциплінарний характер вивчення, що зумовлює застосування широкого кола загальнонаукових методів дослідження. У процесі роботи були використані такі методи дослідження: історичний, метод аналізу та синтезу, структурно-функціональний підхід, порівняльний метод, соціологічний аналіз, статистичний аналіз та контент-аналіз. Історичний метод дозволив дослідити етапи формування організації та її ідеології, передумови її появи та її витoki, а також реакцію міжнародного суспільства на теракти, організовані цією групою. Метод аналізу та синтезу дав можливість згрупувати відомості про «Боко Харам» та визначити ролі і підходи до ведення антитерористичної політики у регіоні, а також синтезувати дані з різних джерел для отримання цілісної картини діяльності «Боко Харам» та її впливу на регіональну безпеку. Структурно-функціональний підхід був використаний при аналізі основ політичної консолідації та реакції міжнародного суспільства на діяльність «Боко Харам», а також при дослідженні процесів становлення та функціонування організації. Порівняльний метод допоміг порівняти «Боко Харам» з іншими терористичними організаціями, що діють на засадах ісламського фундаменталізму, визначити спільні риси та відмінності у тактиках, ідеології та стратегіях терористичних угруповань. Соціологічний аналіз дозволив дослідити соціальні умови, які сприяють вербуванню нових членів у «Боко Харам», а також вплив терористичної діяльності на соціальну структуру та міжетнічні відносини в регіоні. Статистичний аналіз забезпечив використання статистичних даних для оцінки масштабів та динаміки терористичної активності «Боко Харам», а також аналіз кількісних показників впливу тероризму на економіку та гуманітарну ситуацію в Західній Африці. Контент-аналіз був застосований для аналізу пропагандистських матеріалів «Боко Харам» з метою виявлення ключових ідеологічних посилів та методів

вербування, а також для дослідження медійного висвітлення діяльності організації з метою розуміння міжнародної реакції та громадської думки. Метод класифікації допоміг систематизувати джерела інформації для виділення найбільш релевантних та достовірних даних, які були використані в роботі.

Практичне значення роботи. Робота може бути використана здобувачами спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії для підготовки до семінарських занять з дисциплін, присвячених зовнішній політиці країн Африки, міжнародній та регіональній безпеці, тероризму тощо, на наукових конференціях з суміжних тем, а також як згрупована вибірка основної інформації для вивчення тероризму в Африці. Також результати даного дослідження були апробовані в рамках декількох конференцій, а саме: «Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та глобальні контексти» 18 квітня 2024 року, «Декада студентської науки 2024» 04 – 15 березня 2024 року та «Міжкультурна комунікація і глокалізаційні процеси у соціологічному вимірі» 15 листопада 2023 року.

Структура роботи включає в себе вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури.

Перший розділ «Становлення та еволюція «Боко Харам» як терористичної організації» присвячений становленню та еволюції «Боко Харам» як терористичної організації. У цьому розділі розглядаються передумови і історія терористичної активності «Боко Харам», аналізується їх ідеологія та діяльність. Описується формування цієї групи в Нігерії та її вплив у регіоні озера Чад, з виділенням основних етапів її трансформації.

Другий розділ «Ідеологічні засади терористичної діяльності «Боко Харам» зосереджений на аналізі коріння ідеології «Боко Харам», на міжнародному аспекті діяльності «Боко Харам» та її впливі на регіональну безпеку. Основний акцент зроблено на аналізі релігійного підґрунтя, зв'язків організації з іншими терористичними групами і міждержавними інституціями.

Третій розділ «Тероризм «Боко Харам» як загроза регіональній безпеці Західної Африки» фокусується на аналізі регіональної та іноземної співпраці. Детально описується, як міжнародне співробітництво та військові, політичні та гуманітарні ініціативи впливають на зусилля з нейтралізації терористичних актів і забезпечення регіональної стабільності.

Список джерел налічує 51 найменування.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ «БОКО ХАРАМ» ЯК ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

В сучасному світі тероризм є однією з найбільших загроз для міжнародної безпеки. «Боко Харам» - це одна з найбільш підступних і жорстоких терористичних груп, що діють на території Західної Африки. Група заснована в Нігерії в 2002 році і у свій час вона стала однією з найбільш впливових терористичних організацій у світі. У цьому розділі ми дослідимо передумови терористичної активності та історію становлення «Боко Харам», а також проаналізуємо їхню ідеологію та діяльність.

«Боко Харам», офіційно відома як Джамаат Ахль ас-Сунна лід-Дава валь-Джихад (араб. *داعية لادعاه او قوع دلال قن سلال له اة عام ج*, букв. група людей Сунни за даву і джихад) - ісламістська бойова організація, що базується на північному сході Нігерії, яка також діє в Чаді, Нігері, північному Камеруні та Малі. «Боко Харам» була найсмертоносною терористичною групою у світі протягом частини 2010-х років згідно з Глобальним індексом тероризму. У 2016 році група розкололася, що призвело до появи ворожої фракції, відомої як «Західноафриканська провінція Ісламської держави» [32].

Заснована Мохаммедом Юсуфом у 2002 році, група очолювалася Абубакаром Шекау з 2009 року до його смерті у 2021 році. Після смерті Юсуфа група вже не була такою консолідованою навколо однієї ідеї та почала розпадатися у 2015 році на інші групи. Коли група була вперше сформована, її головною метою було «очищення», тобто поширення сунітського ісламу та знищення шіїтського ісламу разом з християнством на півночі Нігерії, вважаючи, що джихад слід відкласти до того часу, поки група не стане достатньо сильною, щоб скинути нігерійський уряд. Угруповання відоме своєю жорстокістю, і з початку повстання у 2009 році «Боко Харам» вбила десятки тисяч людей, часто здійснюючи напади на поліцію, збройні сили та

цивільне населення. Терор призвів до загибелі понад 300 000 дітей, змусив 2,3 мільйона людей покинути свої домівки. «Боко Харам» сприяла виникненню регіональних продовольчих криз і голоду [32].

Терористи з «Боко Харам» переконані, що сучасне суспільство повинно бути засноване на ісламських законах та правилах. Вони вважають, що більшість мусульман Нігерії не дотримуються суні, тому вони повинні бути переконані в необхідності перейти до радикальної ісламської ідеології.

Щоб дослідити зародження та еволюцію ідеології «Боко Харам», розглянемо передумови, історію її створення, шляхи її ватажків та розвиток основних ідей.

Умовно передумови можна поділити на такі категорії, як економічні та релігійні. Почнемо саме з економічних, так як вони відіграють, на мою думку, найбільшу роль, даючи підґрунтя для всього іншого.

Появу та стійкий вплив «Боко Харам» у Нігерії та ширшому басейні озера Чад можна пояснити певними економічними факторами. Ці фактори не тільки сприяли вербовці нових членів, але й посилювали невдоволення, яке підживлювало її ідеологію.

В період з 1990 по 2002 рік економіка Нігерії пережила значні зміни та виклики, які були тісно пов'язані з політичними перетвореннями та світовими економічними тенденціями. В 1990-х роках Нігерія зазнавала політичної нестабільності, включаючи військові перевороти та санкції, що вплинули на її економічний розвиток. Важливим моментом для країни стала відмова від військового правління і перехід до цивільного уряду в 1999 році під керівництвом президента Олушегуна Обасанджо, що дало поштовх до ряду економічних реформ [23].

Проте Нігерія продовжувала залежати від нафтового сектора, який приніс значні доходи в умовах зростаючих світових цін на нафту в кінці 1990-х та на початку 2000-х. Незважаючи на це, корупція та неефективне управління ресурсами призвели до того, що велика частина доходів не доходила до широких верств населення, особливо до східних регіонів.

Залишалася значна соціально-економічна нерівність, зростання безробіття та недостатність інфраструктури, що стримували ширший економічний розвиток. Крім того, державні реформи часто натрапляли на опір з боку різних політичних сил, що уповільнювало процес модернізації країни.

Цей період в історії Нігерії підкреслює складність трансформації економіки, яка глибоко вкорінена в нафтовому секторі та зіткнулася з глобальними викликами та внутрішніми соціально-політичними проблемами. Незважаючи на спроби реформ, багато з них залишилися незавершеними або неефективними через відсутність стабільності та підтримки.

до 2002 року значних поліпшень у економіці досягнуто не було. Корупція, недостатня прозорість урядування, неефективне використання державних ресурсів і продовження політичної нестабільності ускладнювали ситуацію. Також серйозним викликом залишалася висока зовнішня заборгованість і велика частка бідного населення, що не мала доступу до основних соціальних послуг.

Нігерія, незважаючи на те, що вона є найбільшою економікою Африки, демонструє гостру економічну нерівність, яка особливо виражена в північних регіонах, де «Боко Харам» була найбільш активною. Північ страждає від вищих рівнів бідності та безробіття порівняно з південними частинами країни. Станом на 2013 рік близько 60% населення Нігерії жили менше ніж на 1 долар на день, причому бідність була найбільш гострою в північних районах з мусульманським населенням. Ця широко поширена економічна нерівність до сих пір створює сприятливий ґрунт для ідей «Боко Харам» та подібних терористичних груп, ціллю яких є позбавлені прав люди і які відчайдушно потребують будь-яких засобів до існування [21].

Економічна ситуація загострюється корупцією та безгосподарністю в нігерійських штатах. Концентрація багатства серед невеликої політичної еліти, зокрема доходів від нафтового сектора, призвела до значного громадського невдоволення. Звинувачення урядовців у розкраданні значних державних коштів поглибили недовіру між громадськістю та владою. Ця

корупція не тільки послабляла спроможність держави надавати послуги, але й зробила радикальні наративи таких груп, як «Боко Харам», більш привабливими для маргіналізованих верств населення, а їх аргументацію більш правдивою, так як їм навіть не доводилося брехати щодо нігерійських проблем, про які всі й так знали, інша справа те, що інформаційно малодосвідчене населення приймало ці наративи [21].

Ситуація в Нігерії також ускладнена через серйозні проблеми в суспільстві, зокрема значно гірші умови для шкільних випускників, які шукають роботу, та більш глибока корупція уряду, включаючи поліцію. Це все більш детально було описано в першому розділі цієї роботи. Також важливою причиною є те, що в Нігерії є лише одна федеральна поліція, яка має дотримуватися принципу «федерального характеру» у всіх своїх призначеннях, щоб відображати всю націю Нігерії. Таким чином, поліцейські, направлені в райони терористичної активності, не тільки ісламські терористи на півночі, але й етнічні міліції на півдні, часто не можуть розмовляти місцевими мовами і мають труднощі з налагодженням зв'язків з місцевим населенням. Поліцейські репресії, включаючи жорстокі і корупційні дії, такі як масові насильницькі репресалії, 24-годинні комендантські години та численні блокпости для зупинки терористів, були використані терористами для залучення нових рекрутів.

Конкретні причини радикалізації членів «Боко Харам», звичайно, криються в цих конкретних умовах суспільства північної Нігерії. Хоча північні мешканці більш чисельні, ніж південні, і також домінують у збройних силах, вони зазвичай бідніші, і їх частина країни економічно менш розвинена і менш динамічна, ніж південь. Багато мешканців південної Нігерії скаржаться на домінування півночі в політичному житті країни, але середній північний житель мало отримує вигоди від цього нібито домінування. Невдоволення накопичується до тих пір, поки бідний північний житель, який мало чого досяг завдяки своїй дорогій західній освіті і не маючи великого інтересу в сучасному нігерійському суспільстві, легко стає прихильником тероризму через групу,

яка, здається, може дати йому самоповагу та почуття приналежності, яких він не може знайти в нігерійському суспільстві загалом [16].

Діяльність «Боко Харам» ускладнила економічні труднощі в регіонах їх активності. Напади порушили торговельні шляхи, зокрема між Нігерією та сусідніми країнами, такими як Чад і Камерун, що призвело до стрибків цін на основні товари та значних економічних втрат. Відсутність безпеки також стримувала інвестиції та туризм, ще більше збіднівши місцеву економіку. Це призвело до закриття підприємств, компаній та фінансових установ, таких як банки та дисконтні центри. Це також спричинило масову втрату робочих місць серед численного населення, яке заробляло собі на життя, займаючись бізнесом і надаючи послуги.

Розв'язання економічних причин зростання та стійкості «Боко Харам» вимагає багатогранного підходу. Зусилля мають виходити за межі військового втручання й охоплювати вдосконалення управління, підвищення прозорості та значні інвестиції в економічний розвиток, особливо в бідних регіонах північної Нігерії. Такі ініціативи допомогли б вирішити економічні проблеми, які «Боко Харам» використовує для вербування та підтримки.

Концепція «Боко Харам» виникла у контексті фундаментальної реакції ісламських улемів проти європейського чи західного імперіалізму, який був заснований на культурному пануванні під час колоніальної епохи. Колоніальна експансія була спрямована на нав'язування «цивілізації», що складалася з західних ідеологій, західного способу життя та західної релігії, зокрема християнства. Інтелектуальна реакція в мусульманських громадах полягала у захисті мусульманської релігії та мусульманської традиції, а також у захисті етнічних ідентичностей, які були сформовані ісламом як релігією. Реакція ісламських улемів проти європейської домінації була не тому, що імперіалізм був європейським чи західним, а перш за все тому, що це було щось чуже, здатне порушити спосіб життя у мусульманських громадах та мусульманську релігію. Таким чином, очевидно, що навіть якби загроза імперіалізму або культурної домінації прийшла з Азії, Америки або звідки

завгодно, реакція була б такою ж, щоб захистити мусульманські громади. Так чи інакше, розуміння цього підводить до іншого фактору – релігійного [16].

Суміш релігій та етносів разом із складною мережею політично значущих ідентичностей та історією хронічних і, здавалося б, нерозв'язних конфліктів і нестабільності визначають Нігерію як одну з найглибше розділених націй в Африці. Релігійна демографія в Нігерії приблизно порівну розділена між християнами та мусульманами, при цьому останні мають невелику перевагу за чисельністю. Мусульмани становлять 50.5% населення, тоді як християни — 48.2% загального населення. Інші релігійні групи складають решту 1.3%. Очевидно, що іслам та християнство є двома домінуючими релігіями в Нігерії, і майже всі соціальні, політичні та економічні відносини обертаються навколо цих двох формувань. Іслам є переважною релігією на півночі, тоді як християнство має свою опору на півдні. Об'єднання півночі та півдня Нігерії у 1914 році привело до тіснішого контакту між двома релігіями, оскільки мусульмани та християни почали брати участь у справах національної держави. З огляду на релігійний демографічний склад Нігерії, не дивно, що релігія значно формує ідентичність її громадян. У 2004 році нігерійці були визнані «найрелігійнішим народом серед десяти опитаних націй, з 90% населення, яке вірить у Бога, регулярно молиться і готове віддати своє життя за свою віру» [21].

Змішування релігії з політикою в Нігерії є небезпечним для стабільності країни та формування справжньої національної ідентичності. На жаль, участь уряду в релігійних справах часто підживлює релігійні напруження. Наприклад, під час президентства Ібрагіма Бабангіді (1985–1993 роки) він одноосібно зареєстрував Нігерію як повноправного члена Організації Ісламських Країн. Заснована на основних цінностях і цілях іслама ОІС, членство в організації передбачає зобов'язання щодо сприяння розвитку ісламу. Дотримуючись подібної лінії, президент Сані Абача, який прийшов на зміну Тимчасовому національному уряду, що був утворений після того, як Бабангіді був вимушений покинути посаду, знову одноосібно зареєстрував

Нігерію як члена D-8 (Developing-8), організації для розвиткової співпраці між основними мусульманськими країнами, що розвиваються, включаючи Бангладеш, Єгипет, Індонезію, Іран, Малайзію, Нігерію, Пакистан та Туреччину [32].

Ці рішення викликали значне занепокоєння та тривогу серед нігерійських християн, які сприйняли дії уряду як спробу ісламізації Нігерії. Після невдоволення з боку християн, питання про членство Нігерії в ОІС було відкладено. Однак, це рішення спровокувало серію релігійних заворушень на півночі, починаючи з березневих зіткнень 1986 року в Ілоріні між мусульманами та християнами та травневих зіткнень 1986 року між християнськими та мусульманськими студентами в Університеті Усмана дан Фодіо у Сокото.

Ідеологічне підґрунтя «Боко Харам» було ще більше підкріплено історичними прецедентами в регіоні, зокрема повстаннями Майтаціне у 1980-х роках. Майтаціне, камерунський ісламський учений, який емігрував до Нігерії, очолив серію насильницьких повстань проти нігерійського уряду, який він засудив як неісламський. Незважаючи на те, що заворушення Майтаціне відрізнялися в доктринальному плані, вони продемонстрували можливість повстань, пов'язаних із релігійними мотивами, проти сприйнятої невідповідності ісламу в управлінні [32].

Релігійні конфлікти в Нігерії мають довгу історію, часто пов'язану з політичними та економічними проблемами. Помітним серед них був жорстокий конфлікт, спровокований впровадженням законів шаріату в дванадцяти північних штатах, починаючи з 1999 року. Незважаючи на те, що цей крок мав на меті задовольнити зростаючі вимоги до ісламського правління, він натомість спровокував жорстокі зіткнення між мусульманами та християнами, зокрема в Кадуні в 2000 році та Джос у 2001 році. Ці конфлікти підкреслили нестабільний перетин релігії та політики в Нігерії.

Авжеж слід відмітити, що наприкінці 20-го століття стався сплеск ісламського відродження в мусульманському світі, і Північна Нігерія не була

винятком. У цей період зросла популярність консервативних ісламських доктрин, часто імпортованих з Близького Сходу, зокрема з Саудівської Аравії, через повернення студентів і фінансованих релігійних лідерів. Ці доктрини проповідували повернення до «чистої» форми ісламу, вільної від впливу західного секуляризму та уявної моральної деградації.

Одним із найвпливовіших ісламських рухів у Північній Нігерії в цей період був рух Ізала (Jama'atu Izalatil Bid'a Wa'iqamatis Sunnah), заснований у 1978 році. Цей рух мав на меті очищення ісламу шляхом відмови від місцевих звичаїв і практик, які вважалися невірними, і відіграв ключову роль у просуванні суворого тлумачення ісламу, що вплинуло на такі групи, як «Боко Харам» [32].

Глобальний салафітський наратив, який характеризують такі фігури, як Усама бін Ладен і поширюють такі групи, як Аль-Каїда та ІДІЛ, також відіграв значну роль у формуванні ідеологічного ландшафту, в якому виник «Боко Харам». Глобальний заклик до джихаду проти західних впливів знайшов сприйнятливую аудиторію серед деяких верств населення Північної Нігерії, які відчували себе відчуженими через політику федерального уряду та поширену корупцію в світському державному апараті. Успіх Талібану в Афганістані та широке поширення Аль-Каїди мали особливий вплив. Проголошення глобального джихаду проти західних держав та їхніх союзників забезпечило рамки, в яких Юсуф, а згодом і його наступник Абубакар Шекау, могли розташувати свою боротьбу [23].

Акцент Аль-Каїди на транснаціональному ісламському опорі західному імперіалізму перегукувався з поглядами Юсуфа. Доктринальна подібність між інтерпретацією джихаду Аль-Каїдою та вченням Юсуфа допомогла сформувати ранню ідеологічну позицію «Боко Харам», яка закликала до створення в Нігерії ісламської держави, вільної від впливу Заходу.

На ідеологічний розвиток «Боко Харам» також вплинула взаємодія з іншими ісламістськими рухами в регіоні, такими як Алжирська збройна ісламська група (GIA) і сомалійська група Аль-Шабаб. Ці групи мали спільну

тактику, ідеологічні засади, а іноді й пряму підтримку. Панісламські настрої, які підтримували ці групи, наголошуючи на солідарності між мусульманами по всій країні проти загальних ворогів, знайшли сприйнятливую аудиторію серед послідовників Юсуфа.

Слід відзначити, що в бідних регіонах було мало світських шкіл, а незаможні верстви населення віддавали перевагу саме релігійній освіті, яка зіграла вирішальну роль у формуванні ідеологічних уподобань багатьох молодих людей північного походження. Поширення ісламських шкіл, або медресе, які часто не мали повного контролю, створило сприятливий ґрунт для поширення радикальних вчень. У той час як багато медресе пропонували традиційну релігійну освіту, інші стали переносниками екстремістської ідеології, особливо тих, що перебувають під впливом більш радикальних іноземних елементів.

Ці школи інколи були єдиною доступною формою освіти, особливо в сільській місцевості, і таким чином мали значний вплив на формування молоді. У навчальній програмі часто наголошувалося на релігійній ортодоксальності та, у більш екстремальних випадках, пропагувалося зневажливе ставлення до західних цінностей і систем управління, тісно пов'язане з ідеологіями, які пізніше визначать «Боко Харам» [23].

Поєднання юнацької енергії та розчарування із системними збоями створило оптимальний сценарій для радикалізації. «Боко Харам» ефективно використовувала демографічні показники, пропонуючи не лише релігійні, а й економічні стимули для участі у своїй діяльності, формулюючи свої повстанські дії в термінах релігійного обов'язку та соціальної справедливості.

Щодо самого фінансування - вплив іноземного фінансування місцевих шкіл та мечетей, особливо з країн Перської затоки, запровадив більш консервативну та часто радикальну інтерпретацію ісламу в Північній Нігерії. Починаючи з 1980-х років, значні суми грошей надходили до Нігерії на будівництво мечетей, фінансування стипендій і підтримку релігійних шкіл, які пропагували доктрини салафітів і ваххабітів. Це фінансування було не просто

філантропічним; це було частиною більшої стратегії розширення ідеологічного впливу [35].

Авжеж треба відмітити концепція джихаду, або священної війни, яка є центральною в релігійних та ідеологічних претензіях «Боко Харам» і, як наголошується, першочерговою ціллю. Угруповання розглядає свою насильницьку кампанію як оборонний джихад, необхідний для захисту мусульман від корумпованої нігерійської держави та іноземних впливів, які вважаються неісламськими. Цей наратив позиціонує «Боко Харам» як захисників автентичної ісламської ідентичності, звертаючись до тих, хто відчуває, що іслам знаходиться під загрозою.

Також, слід додати певного контексту, щодо того чому «Боко Харам» виникло саме у Нігерії.

Постколоніальна ера Нігерії, починаючи з здобуття нею незалежності в 1960 році, ознаменувала початок постійної боротьби за встановлення стабільної та демократичної структури управління. Цей період характеризується серією політичних потрясінь, включаючи численні державні перевороти, громадянську війну та різноманітні спроби демократизації, кожна з яких значною мірою сприяла політичній нестабільності, яка передувала появі радикальних груп, таких як «Боко Харам».

Після отримання незалежності - управлінню країною заважали глибоко вкорінені етнічні розбіжності між основними етнічними групами: хауса-фулані на півночі, йоруба на заході та іґбо на сході. Федеральна система, прийнята під час здобуття незалежності, мала на меті збалансувати ці розбіжності, але натомість часто загострювала їх через регіональну конкуренцію.

Перша республіка була відзначена відсутністю ефективного управління та широко поширеною корупцією. Федеральні вибори 1964 року були особливо суперечливими, затьмареними значними порушеннями та звинуваченнями у маніпуляціях на виборах, насамперед з боку Північного народного конгресу (NPC), який складався переважно з Хауса-Фулані.

Кульмінацією політичної напруги став військовий переворот 15 січня 1966 року під проводом майора Чуквума Кадуна Нзеогву, який призвів до смерті прем'єр-міністра Абубакара Тафави Балеви та інших ключових політичних діячів.

Переворот 1966 року, який спочатку виглядав як спроба викоринити корупцію та стабілізувати націю, швидко переріс у етнічну ворожнечу, що призвело до контрперевороту в липні 1966 року офіцерами Півночі. Цей другий переворот привів до влади підполковника Якубу Говона, і багато хто в східному регіоні сприйняв його як погром проти ігбо, що призвело до подальшої етнічної поляризації [48].

Відокремлення Східного регіону під командуванням підполковника Одумегву Оджукву в травні 1967 року, який проголосив себе Республікою Біафра, призвело до руйнівної громадянської війни, яка тривала до 1970 року. Громадянська війна в Нігерії, також відома як Біафранська війна, призвела до приблизно від одного до двох мільйонів жертв, головним чином від голоду та хвороб. Війна суттєво вплинула на національну психіку та поглибила міжнаціональну недовіру.

Після громадянської війни Нігерія пережила низку військових режимів, які обіцяли повернення до цивільного правління, але часто закінчувалися подальшими переворотами, тобто влада весь час переходила з рук в руки, причому кардинально змінюючи свої загальні цілі й методи керування країною.

Генерал Сані Абача захопив владу в листопаді 1993 року і очолював один із найбільш репресивних режимів в історії Нігерії до своєї смерті в 1998 році. Його смерть проклала шлях генералу Абдулсаламі Абубакару, який зобов'язався перейти до цивільного правління. У 1999 році в Нігерії відбулася інавгурація президента Олусегуна Обасанджо, що поклало початок Четвертій республіці, більш-менш стабільному політичному етапу, який триває по сей день [48].

Ясно можна зрозуміти, що й без того достатньо нерозвинена країна не могла мати якусь національну програму та сталий розвиток. До того ж й так дуже розрізнений народ ніхто не намагався об'єднати й знайти якусь спільну ідею, а навпаки – протиріччя між християнською половиною країни та мусульманською тільки поглиблювалися.

Також, треба відзначити достатньо неоднозначну дію – рішення прийняти закони шаріату. Вважається, що це стало одним з критичних моментів наприкінці 1990-х і на початку 2000-х років. Цей крок був частково відповіддю на моральний розпад і корупцію, пов'язану зі світськими федеральними урядами. Це відображало ширше прагнення багатьох північних мусульман до системи управління, яка відповідала б ісламським принципам, на відміну від того, що вони вважали корумпованим, неефективним федеральним урядом, у якому переважно домінували християни та південь [23].

Впровадження законів шаріату зустріло значний спротив з боку немусульманських громад, що призвело до насильницьких зіткнень, зокрема в Кадуні в 2000 році. Ці події підкреслили глибокі релігійні та соціальні розколи в Нігерії. Запровадження шаріату також приваблювало радикальних елементів та ідеологів, які бачили можливість розширити свій вплив під виглядом релігійної чесності.

На той час, коли «Боко Харам» почала формуватися на початку 2000-х років, підґрунтя було закладено десятиліттями політичної нестабільності, етнічних і релігійних конфліктів, економічної нерівності та радикалізації частини населення. Поява групи була не стільки раптовим явищем, як кульмінацією тривалої кризи. Напружений політичний шлях Нігерії після здобуття незалежності створив складну мережу образ і невдач, якими могли скористатися екстремістські елементи. Таким чином, зростання «Боко Харам» було як симптомом, так і наслідком ширших національних викликів Нігерії.

Все це було важливо розглянути для ширшого розуміння передумов з-за яких виникла терористична група «Боко Харам», так як такі великі

терористичні об'єднання ніколи не виникають за декілька років на порожньому місці. Тепер можна перейти до безпосереднього розгляду етапів її розвитку, дослідимо історію її створення, шляхи її ватажків та розвиток основних ідей.

«Боко Харам», офіційно відома як «Джамаату Ахліс Сунна Ліддааваті валь-Джихад», пройшла кілька важливих етапів з моменту свого створення в 2002 році Мохаммедом Юсуфом. Спочатку група була зосереджена на протистоянні західній освіті для просування ісламських цінностей, але радикалізувалась після смерті Юсуфа під час репресій й заворушень у 2009 році. Під керівництвом Абубакара Шекау «Боко Харам» активізувала свою насильницьку діяльність, включаючи масові вбивства, вибухи та сумнозвісне викрадення у 2014 році понад 200 школярів із Чібока, що призвело до глобального засудження.

У 2014 році «Боко Харам» оголосила «халіфат» у районах північно-східної Нігерії, що означало пік територіального контролю. Однак активізація регіональних військових зусиль під керівництвом Багатонаціональних об'єднаних оперативних сил (включаючи Нігерію, Чад, Нігер і Камерун) почала стримувати його розширення. У 2016 році внутрішні розбіжності призвели до розколу, коли фракція «Західноафриканська провінція Ісламської держави» (ISWAP) відокремилася під керівництвом Абу Мусаба аль-Барнаві, критикуючи екстремальну тактику Шекау [11].

Тобто умовно можна виділити такі етапи:

Становлення та рання діяльність (2002 - 2009). Група спочатку зосередилася на протистоянні західній освіті та пропагуванні ісламських цінностей у відповідь на корупцію в державі та погане управління в Нігерії. Група створила релігійний комплекс у Майдугурі, який включав мечеть та ісламську школу, залучаючи бідні мусульманські родини з усієї Нігерії та сусідніх країн.

Повстання і репресії (2009):

Значний поворот стався в 2009 році, коли члени «Боко Харам» зіткнулися з нігерійськими силами безпеки. Конфлікт переріс у повномасштабне повстання після того, як сили безпеки здійснили рейд на територію групи. Насильство призвело до сотень смертей. Юсуф був схоплений і вбитий під час затримання поліцією. Його смерть призвела до жорстокого розгрому угруповання, загнання його в підпілля.

Відродження та радикалізація (2010 - 2013):

Під керівництвом Абубакара Шекау, який прийшов на посаду після смерті Юсуфа, «Боко Харам» стала значно більш радикальною та жорстокою. Група почала здійснювати масові напади, включаючи вибухи, вбивства та викрадення по всій північно-східній Нігерії. Його тактика та жорстоке застосування законів шаріату посилювалися, викликаючи міжнародний осуд.

Територіальна експансія (2014 - 2015):

До 2014 року «Боко Харам» посилювала свою кампанію, захопивши великі території на північному сході Нігерії та проголосивши «халіфат» у підконтрольних їй районах. Найвідомішим актом групи в цей період було викрадення понад 200 школярок із Чібока, що викликало глобальне обурення та кампанію #BringBackOurGirls [30].

Регіональна загроза та фрагментація (2015 - тепер):

Створення Нігерією та її сусідами (Чад, Нігер і Камерун) багатонаціональних об'єднаних оперативних сил (MNJTF) посилювало військовий тиск на «Боко Харам». Слабка кооперація дій та розбіжності у керівному складі призвели до розколу групи в 2016 році, коли Західноафриканська провінція Ісламської держави (ISWAP) відкололася під керівництвом Абу Мусаба аль-Барнаві, який критикував стиль і тактику керівництва Шекау як надто екстремальні.

Перший етап знаменує собою створення «Боко Харам» й розбудову її ідеології та ідей. Популярна думка полягає в тому, що секта була заснована приблизно в 2001 або 2002 роках Мохаммедом Юсуфом, деякі стверджують, що насправді секта була заснована в 1995 році як сахаба. Група стверджує, що

виступає проти не лише західної цивілізації (яка включає західну освіту), але й проти секуляризації нігерійської держави. Існує консенсус, що до 2009 року угруповання проводило свої операції більш-менш мирно і що його радикалізація відбулася після придушення урядом у 2009 році, під час якого було вбито близько 800 його членів. Лідер групи Мохаммед Юсуф також був убитий після цього нападу під час затримання поліцією.

Початок 2000-х років у Нігерії відзначився підвищеною релігійною чутливістю та впровадженням законів шаріату в кількох північних штатах, починаючи з 1999 року. Незважаючи на це, серед мусульманського населення півночі було широко поширене уявлення про те, що впровадження шаріату було поверхневим і не відповідало їхнім потребам. Цей період також збігся з глобальними рухами ісламського відродження, які вплинули на Юсуфа.

Юсуф пропагував салафітську ідеологію, наголошуючи на поверненні до того, що він вважав найчистішою формою ісламу. Він різко критикував нігерійський уряд за корупцію та вестернізацію суспільства, які він звинуватив у моральному розкладі та очевидній економічній нерівності в країні. Вчення Юсуфа пропагували повну відмову від західної освіти та культури, укладеної в назву угруповання «Боко Харам», що у вільному перекладі означає «західна освіта заборонена» [34].

Формування «Боко Харам» також слід розглядати в контексті значних соціально-економічних відмінностей у Нігерії, які були розглянуті перед цим. Північний схід, зокрема, страждав від гострої бідності, високого рівня безробіття та надзвичайного відчуття політичної маргіналізації. Ці фактори зробили послання Юсуфа особливо привабливим для молоді в регіоні. Його послідовники, багато з яких були розчарованою молоддю, були привернені обіцянкою капітального перегляду суспільства, яке мало б усунути цю несправедливість.

На ранніх етапах «Боко Харам» діяла переважно як релігійна громада, яка пропонувала соціальні послуги та релігійну освіту, залучаючи не лише нігерійців, але й послідовників із сусідніх Чаду та Нігеру. Група створила

мечеть і релігійний комплекс, який став осередком громади в Майдугурі. Здатність Юсуфа чітко формулювати скарги північних мусульман і його критика неспроможності нігерійської держави забезпечити дотримання ісламського закону привернули значну увагу не лише потенційних послідовників, але й влади [34].

Уряд Нігерії спочатку недооцінив потенційну загрозу з боку «Боко Харам», розглядаючи її як чергову релігійну секту. Однак, оскільки риторика Юсуфа ставала все більш войовничою, а його прихильників збільшувалося, уряд почав уважніше стежити за групою. Напруженість посилилася, коли влада почала придушувати діяльність групи, що призвело до періодичних арештів і протистоянь. Ці репресії зіграли значну роль у радикалізації угруповання та його членів, підготувавши основу для жорстокого конфлікту, який спалахнув у 2009 році.

Другий етап слід розглядати з 2009 року, так як саме тоді відбулася радикалізація «Боко Харам» та перетворення її на терористичну групу. 2009 рік став критичним моментом в історії «Боко Харам», перетворивши її з відносно маловідомої релігійної секти на грізне войовниче угруповання.

Напруга між «Боко Харам» і нігерійськими силами безпеки почала загострюватися за кілька місяців до повстання. Інцидент-катализатор стався в червні 2009 року, коли нігерійська поліція почала придушення порушень правил використання мотоциклетних шоломів, що, здавалося б, буденне питання, яке мало значні наслідки. Послідовники Мохаммеда Юсуфа, які часто використовували мотоцикли для пересування, розцінили це як цілеспрямоване переслідування з боку уряду. Ситуація погіршилася 11 червня 2009 року, коли поліція зіткнулася з членами «Боко Харам» у Майдугурі, що призвело до кількох арештів і конфіскацій мотоциклів.

Протистояння досягло переломної точки 26 липня 2009 року, коли члени «Боко Харам», озброєні ножами та саморобною вибухівкою, напали на поліцейську дільницю в штаті Баучі. Цей перший напад спровокував серію скоординованих нападів на поліцію, урядові будівлі та церкви по всій

північній Нігерії, зокрема в штатах Йобе, Борно та Кано. Жорстока реакція групи була прямим викликом державній владі, сигналізуючи про значний перехід від проповіді до збройного повстання [16].

Нігерійський уряд відповів переважною військовою силою. Сили безпеки розпочали узгоджену операцію з придушення повстання, залучивши як поліцію, так і військові підрозділи. Конфлікт досяг свого zenіту в Майдугурі, де військові взяли в облогу комплекс «Боко Харам». Операція відзначалася значним насильством і значними жертвами серед цивільного населення.

30 липня 2009 року Мохаммед Юсуф був схоплений військовими і переданий поліції. Його подальше позасудове вбивство, зняте на відео та широко розповсюджене, розпалило його послідовників і ще більше закріпило серед них уявлення про те, що уряд був несправедливим і репресивним. Смерть Юсуфа стала мученицькою смертю, яка була використана «Боко Харам», щоб згуртувати підтримку та легітимізувати своє подальше повстання [16].

Повстання 2009 року та наступні репресії мали глибокий вплив на «Боко Харам». Керівництво групи було знищено, багато її ключових фігур були або вбиті, або захоплені. Однак замість того, щоб знищити групу, репресії загнали її в підпілля, де вона стала більш радикалізованою та мілітаризованою. Абубакар Шекау, заступник Юсуфа, взяв на себе керівництво та почав відбудовувати організацію, зосередившись на військовій тактиці та ідеології джихаду.

Події 2009 року також виявили слабкі сторони нігерійського апарату безпеки та нездатність уряду ефективно врегулювати кризу внутрішньої безпеки, не вдаючись до непропорційного насильства. Жорстка реакція держави не вирішила основних проблем управління та економічної невідповідності, які сприяли зростанню угруповання, залишивши вакуум, який «Боко Харам» використав, щоб отримати підтримку серед безправного населення на північному сході.

Після руйнівних репресій у 2009 році «Боко Харам» під керівництвом Абубакара Шекау вступила в фазу трансформації. Цей період з 2010 по 2013 рік характеризувався значною ескалацією насильства, переходом до радикальної ідеології джихаду та стратегічним розширенням операцій на північному сході Нігерії.

Офіційно прийнявши командування в липні 2010 року, Шекау раніше був відомий як заступник Юсуфа. Його виживання та подальше керівництво ознаменували значну ідеологічну та операційну зміну для «Боко Харам». При Шекау група зайняла більш глобальну джихадистську риторику, більш тісно наближаючись до екстремістської ідеології Аль-Каїди.

Під командуванням Шекау «Боко Харам» почала серію все більш витончених і жорстоких нападів. Одним із найперших на цьому етапі був вибух 26 серпня 2011 року штаб-квартири Організації Об'єднаних Націй в Абуджі, в результаті якого загинуло 23 людини та було поранено понад 75. Ця атака ознаменувала новий рівень оперативної спроможності, вказуючи на відхід «Боко Харам» від місцевих повстанців до загроз міжнародній спільноті [48].

Група також посилила напади на силовиків, урядовців, християнські громади та мусульманських критиків. Серед них варто відзначити серію скоординованих атак 20 січня 2012 року в Кано, найбільшому місті Північної Нігерії, в результаті яких загинуло майже 200 осіб. Ці напади були символом нової стратегії «Боко Харам» із розпалювання міжконфесійного насильства, спрямованого на створення релігійних конфліктів і дестабілізацію регіону.

За цей період «Боко Харам» значно посилила свої тактичні можливості. Група почала використовувати саморобні вибухові пристрої, заміновані автомобілі та терористів-смертників, методи, які свідчать про навчання та вплив з боку більш широких мереж джихадистів. На цьому етапі також спостерігалось збільшення використання мотоциклів і автомобілів у нападах, що підвищило їх мобільність і непередбачуваність.

Радикалізація «Боко Харам» у ці роки була не лише оперативною, а й ідеологічною. Група почала суворіше тлумачення законів шариату в районах, що перебувають під її впливом, виконуючи публічні страти та ампутації, а також оголошуючи регіони ісламськими халіфатами. У цей період також відбулися перші випадки великомасштабних викрадень, які згодом стануть характерною рисою стратегії «Боко Харам» з наведення страху та привернення уваги міжнародної спільноти.

Уряд Нігерії, усвідомлюючи ескалацію загрози, розпочав кілька військових наступальних дій проти «Боко Харам», що призвело до тимчасового успіху, але також змусило групу адаптуватися та децентралізувати свої операції. У листопаді 2013 року міжнародна спільнота, зокрема Сполучені Штати, визнала «Боко Харам» іноземною терористичною організацією, що розширило сферу міжнародної співпраці проти повстанців.

Період між 2014 і 2015 роками ознаменувався значною трансформацією в діяльності «Боко Харам», що характеризується великою територіальною експансією та проголошенням фактичного халіфату. Цей етап продемонстрував пік географічного контролю групи та підкреслив її прагнення створити ісламську державу на північному сході Нігерії [44].

У 2014 році під керівництвом Абубакара Шекау «Боко Харам» розширила свою кампанію, захопивши та контролюючи значні території в штатах Борно, Йобе та Адамава. Здатності групи захоплювати значні території сприяли нездатність нігерійських військових утримувати контроль і вакуум, створений політичною нестабільністю в регіоні. У серпні 2014 року, після захоплення міста Гвоза, Шекау оголосив халіфат, імітуючи дії ІДІЛ у Сирії та Іраку. Ця декларація стала ключовим моментом, який означав новий етап еволюції «Боко Харам» від партизанського повстанського руху до протодержави, яка керувала територіями та впроваджувала закони шариату [37].

Протягом цього періоду «Боко Харам» здійснила кілька широкомасштабних атак, які підкреслили її збільшені можливості та

територіальні амбіції. Одним із найзначніших стало захоплення у вересні 2014 року Бами, другого за величиною міста в штаті Борно. В атаці на Баму брали участь сотні бійців, що призвело до значних руйнувань і переміщення цивільного населення. Після цього група націлилася на кілька менших міст і захопила їх, встановивши контроль над територією, розміром з Бельгію на піку.

Найвідоміша подія сталася у квітні 2014 року, коли «Боко Харам» викрала 276 школярок із міста Чібок, штат Борно. Цей вчинок привернув увагу й осуд у всьому світі, що призвело до міжнародної кампанії «#BringBackOurGirls». Викрадення з Чібока стало прикладом використання «Боко Харам» тероризму проти мирних жителів як стратегії отримання міжнародного визнання та вселення страху серед місцевого населення [21].

Контроль території «Боко Харам» мав руйнівний вплив на місцеве населення. Група запроваджувала суворі закони шариату, включаючи страти та примусові шлюби. Гуманітарна криза загострилася сотнями тисяч переміщених осіб і гострою нестачею їжі, медичної допомоги та основних послуг. Насильство та нестабільність призвели до значної кризи біженців і внутрішньо переміщених осіб, що призвело до напруження ресурсів у всьому регіоні озера Чад.

Уряд Нігерії, підтриманий міжнародною підтримкою та коаліцією сусідніх країн (Чад, Камерун, Нігер), активізував військові зусилля з повернення територій у «Боко Харам». На початку 2015 року узгоджений військовий наступ із залученням наземних і повітряних сил Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил почав приносити значні успіхи. Ці операції поступово витіснили «Боко Харам» з багатьох їхніх опорних пунктів, хоча угруповання зберегло здатність здійснювати партизанські атаки та терористи-смертники.

Етап з 2015 року до теперішнього часу знаменує собою період фрагментації та адаптації «Боко Харам», поряд із їх постійним впливом як загрози регіональній безпеці.

Значна подія в історії «Боко Харам» відбулася в березні 2015 року, коли Абубакар Шекау присягнув на вірність «Ісламській державі», перейменувавши угруповання на «Ісламська держава Західноафриканська провінція» (ISWAP). Однак ця єдність була недовгою. У серпні 2016 року ІД оголосила, що Абу Мусаб аль-Барнаві, син засновника «Боко Харам» Мохаммеда Юсуфа, змінив Шекау на посаді лідера ISWAP. Це оголошення підкреслило великий ідеологічний і тактичний розкол у групі, насамперед через розбіжності щодо жорстокої тактики Шекау, яка включала невибіркові вбивства мусульман [19].

Аль-Барнаві критикував Шекау за напади на цивільних мусульман і виступав за те, щоб зосередитися на нападах на військові та урядові цілі, стратегія, спрямована на отримання більшої місцевої підтримки. Ця зміна призвела до розколу, коли Шекау очолив свою фракцію незалежно від ISWAP. Фрагментація не лише означала суперечку щодо лідерства, але й відображала глибші стратегічні та доктринальні розбіжності, що впливали на діяльність групи та альянсу.

Незважаючи на розкол, «Боко Харам» під керівництвом Шекау та ISWAP під проводом аль-Барнаві продовжували здійснювати смертоносні атаки в Нігерії, Чаді, Нігері та Камеруні. Ці напади були спрямовані на військові бази, гуманітарні конвої та цивільне населення, хоча ISWAP виявляла певну стриманість щодо цивільних мусульман порівняно з фракцією Шекау.

ISWAP також намагався встановити управління на підконтрольних йому територіях, надаючи деякі соціальні послуги та впроваджуючи певну форму закону шаріату, який, на їхню думку, є легітимнішим, ніж версія нігерійського уряду. Такий підхід дозволив ISWAP підтримувати певний рівень підтримки серед місцевого населення, на відміну від дедалі більш ізольованої фракції під керівництвом Шекау.

Постійна загроза, яку представляють як «Боко Харам», так і ISWAP, викликала стійку військову відповідь з боку Багатонаціональних об'єднаних

оперативних сил (MNJTF). Оперативна група проводила різноманітні операції, спрямовані на зниження спроможності бойовиків та повернення окупованих територій. Однак адаптивна тактика «Боко Харам» і ISWAP, включаючи використання безпілотників, саморобних вибухових пристроїв і методів партизанської війни, ускладнила ці зусилля.

Міжнародна підтримка також мала вирішальне значення, оскільки Сполучені Штати, Європейський Союз та інші суб'єкти надавали військову допомогу, тренінги та розвідувальну підтримку регіональним зусиллям у боротьбі з повстанцями. Незважаючи на ці зусилля, здатність груп до адаптації та складна соціально-політична динаміка регіону дозволили їм підтримувати свою діяльність.

Станом на 2024 рік як Шекау, так й аль-Барнаві мертви. Але їхні угруповання тією чи іншою мірою продовжують впроваджувати терор в країнах регіону басейна озера Чад.

Після смерті Абубакара Шекау у 2021 році «Боко Харам» зіткнулася зі значною фрагментацією та втратою стабільності керівництва. Смерть Шекау призвела до вакууму влади, і багато бойовиків перейшли до Західноафриканської провінції Ісламської держави. Перехід офіцерського керівництва ще більше послабила «Боко Харам», зменшивши її оперативні можливості та територіальний контроль. Станом на 2024 рік угруповання залишається менш скоординованим і слабшим, ніж було під командуванням Шекау, намагаючись зберегти вплив і здійснювати широкомасштабні атаки, але не контролюючи багато територій.

ISWAP, з іншого боку, зберіг більш згуртовану структуру навіть після смерті Абу Мусаба аль-Барнаві в 2021 році. Під новим керівництвом ISWAP продовжив консолідувати владу в регіоні озера Чад і розширяти свою діяльність, зосереджуючись на військових цілях. Організація скористалася вакуумом влади та нестабільністю в регіоні, щоб залучити більше бойовиків, у тому числі з «Боко Харам». Станом на 2024 рік ISWAP виглядає більш

структурованою та потужнішою, ніж «Боко Харам», зберігаючи значний територіальний вплив і оперативну спроможність [51].

Вище викладені передумови й етапи трансформації «Боко Харам» дають змогу більш-менш детально простежити шлях її становлення, розквіту та занепаду. Ця інформація є вельми важливою для розуміння на чому базується ідеологія подібних салафітських груп в Африці, так як «Боко Харам» не є першим чи єдиним прикладом. Саме з-за цього важливо ретельно вивчати саме передумови створення подібних терористичних угруповань, тому що як показує практика – ще жодне подібне угруповання не було повністю переможене одним лише військовим шляхом, тільки повна ліквідація першопричин дає змогу подавити у людях бажання примикати к подібним групам й діяти насильницькими, терористичними методами, а як відомо, люди – самий головний ресурс подібних угруповань. Розуміння передумов, мотивів та діяльності терористичних груп є критично важливим для розробки ефективних стратегій боротьби з тероризмом та міжнародної безпеки, особливо в контексті збереження стабільності в Західній Африці.

РОЗДІЛ 2

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «БОКО ХАРАМ»

Ідеологічні засади терористичної організації «Боко Харам» становлять ключовий елемент для розуміння механізмів їхньої впливовості та дестабілізуючої діяльності в Західній Африці. Глибоке вивчення цих ідеологічних основ є актуальним через їхню роль у формуванні тактик та стратегій, які використовує організація. Це також допомагає зрозуміти мотиви, що спонукають до вчинення насильства та екстремістських актів, що, в свою чергу, впливає на регіональну безпеку.

Також аналіз ідеології «Боко Харам» відкриває можливості для розробки цільових стратегій контртероризму, спрямованих на нейтралізацію їх впливу та запобігання вербуванню нових членів, особливо у соціально й економічно вразливих групах населення. Також цей підхід сприяє глибшому розумінню того, як ідеологічні відмінності та їх інтерпретація впливають на міжгрупові та міждержавні конфлікти в регіоні, що є важливим для розробки більш ефективних міжнародних політик.

Розділ також має на меті розглянути, як ідеологічні засади «Боко Харам» взаємодіють із місцевими культурними, релігійними та політичними умовами, впливаючи на формування ширших конфліктних сценаріїв у Західній Африці. Зрозуміння цих взаємозв'язків є ключовим для розробки більш глобальних та вдумливих підходів до міжнародної безпеки та регіональної стабільності.

Іслам у Західній Африці існує приблизно тисячу років. Його почали поширювати торговці з територій за Сахарою. Перші королівства, що прийняли іслам, з'явилися у 11 столітті н.е. Ці королівства розташовувалися поруч з водними ресурсами на південь від пустелі. Серед них було королівство Канем біля озера Чад, що включало території сучасної Нігерії на південному заході озера. Від цих королівств іслам почав поширюватися не лише завдяки

переходу на іслам більшої кількості королівств і окремих осіб, але й через територіальне розширення цих та інших королівств під час воєн. Традиційний іслам у Західній Африці був суннітським, суфійським і слідував маликітській школі права. Деякі групи мусульман, як-от Джакханке, були мирними торговцями-пацифістами, в той час як інші були воїнами.

Мирне поширення ісламу у Західній Африці тривало протягом багатьох століть розвитку торгівлі, і вчені-торговці були основними розповсюджувачами цієї релігії. Торгівля в ісламі вважається почесною справою, адже ця релігія була заснована торговцем. Економічне зростання і збільшення складності економіки в підрегіоні Західної Африки сприяли розвитку комерції. Іслам, будучи універсальною релігією, мав важливе значення для тих, хто мандрував між королівствами і регіонами, зокрема для торговців. Грамотність також мала велике значення для торговців і, можливо, навіть була спочатку розроблена самими торговцями як засіб ведення обліку.

Традиційна система суворого ісламського шаріатського права була й під британським колоніалізмом у еміратах Північної Нігерії, але не в сусідніх колоніях, таких як французькі або німецькі території, які також були частиною Сокотського халіфату. Оскільки як Борну, так і Сокото використовували маликітську версію суннітського права, різниця в їх ісламській правовій практиці в колоніальний період була незначною. Шаріатське право, зокрема тілесні покарання, було пом'якшено британськими колоніальними адміністраторами, але кримінальне і цивільне шаріатське право діяло в британських колоніальних територіях, які були частиною Борну або Сокотського халіфату протягом усього колоніального періоду. Цивільне шаріатське право продовжило діяти для мусульман у незалежній Північній Нігерії, хоча кримінальне шаріатське право було скасовано з набуттям незалежності. Поновлення кримінального шаріатського права у багатьох штатах північної Нігерії спостерігали мільйони людей, які пам'ятали колоніальний період, коли кримінальне шаріатське право строго дотримувалося. Боротьба за повторне введення кримінального шаріатського

права в північній Нігерії є частиною передісторії виникнення «Боко Харам» [48].

В цієї хронології на окреме місце заслуговує одна окрема постать. За повідомленнями, багатьох членів групи надихав Мохаммед Марва, відомий як Майтацин («Той, хто проклинає»), самопроголошений пророк, що народився в Північному Камеруні, який засуджував читання інших книг, крім Корану. В інтерв'ю Бі-Бі-Сі 2009 року Юсуф (а пізніше й Абубакар Шекау) висловив подібні домодерні ідеї про еволюцію, плоску землю та дощ, посланий безпосередньо Богом, а не випаровуванням. Послідовники Майтаціна «сіяли хаос» у північних містах Нігерії «час від часу» з 1980 по 1985 роки [37].

Саме з нього, як прийнято вважати, починається історія ідей «Боко Харам». Він народився в 1927 році, у віці вісімнадцяти років він переїхав до Кано, на території сучасної північної Нігерії, і почав кар'єру проповідника. Його проповіді були екстремальними і часто химерними. Він лютував проти західної культури та її популярності в Нігерії настільки жорстоко, що став відомий як Майтацін, що означає «Той, хто проклинає». Він заявив, що читання будь-якої іншої книги, крім Корану, є гріхом і ознакою язичництва. Це включало заборону на читання Хадисів або Сунни, доктринальний еквівалент католицького священика, який наказує парафіянам не читати творів Св. Августина, оскільки вони не згадуються в Біблії. Ближче до кінця свого життя він був небезпечно близький до заяви, що він, а не Мухаммед, був справжнім пророком Аллаха [34].

«Боко Харам» не була першою і в своїх терористичних заворушеннях у всьому регіоні озера Чад. Вважається, що етнічна войовничість була однією з причин громадянської війни 1967-1970 років; релігійне насильство досягло нової висоти в 1980 році в Кано, найбільшому місті на півночі країни, де мусульманська фундаменталістська секта Ян Таціне («послідовники Майтаціна») спровокувала заворушення, що призвели до чотирьох або п'яти тисяч смертей. Під час подальшого військового придушення Майтаціна було

вбито, що спровокувало хвилю насильства, яка поширилася на інші північні міста протягом наступних двадцяти років [34].

Коли Нігерія почала свій перехід до незалежності в 1960 році, закони шаріату були майже повністю скасовані в рамках угоди 1960 року. Відповідно до угоди 1960 року нігерійські мусульмани обмінялися правом запроваджувати закони шаріату в усіх сферах в обмін на поступки в інших регіонах, оскільки незалежна Нігерія почала розробляти свою першу конституцію. Тепер шаріат застосовувався тільки в питаннях особистих або сімейних відносин на півночі. Більшість мусульманських лідерів підтримали врегулювання, вважаючи, що відмова від шаріату є важливою для просування до сучасності.

Кінець 1990-х — початок 2000-х років у Нігерії ознаменувалися значною політичною та економічною нестабільністю. Перехід від військового до цивільного правління в 1999 році за президента Олусегуна Обасанджо обіцяв реформи та відродження демократичного правління. Однак постійна корупція, економічна нерівність і міжобщинне насильство стали благодатним ґрунтом для укорінення радикальних ідеологій. У цьому контексті Мохаммед Юсуф почав проповідувати альтернативну модель управління, засновану на суворих ісламських принципах.

Мохаммед Юсуф народився в 1970 році в Гіргірі, штат Йобе, Нігерія. Після навчання в традиційних школах Корану Юсуф перебував під впливом салафітських доктрин, які пропагують пуританську форму ісламу, віддзеркалюючи практику найдавніших послідовників ісламу. Ці доктрини критикують більшість сучасних ісламських держав як такі, що зійшли з істинного шляху ісламу. Харизма Юсуфа та чітке проповідування привернули значну кількість прихильників, особливо серед незадоволеної молоді північно-східної Нігерії, яка розчарувалася через хронічне безробіття та нехтування з боку держави [37].

Юсуф навчався у шейха Джаафара Махмуда Адаму, який називав його «лідером молоді»; вони багато спілкувалися в 2002-2004 роках. Вони обидва

проповідували в мечеті Індімі в Майдугурі, яку відвідував заступник губернатора Борно.

Ранні вчення Юсуфа засуджували не лише нігерійський уряд, але й західні впливи, які він вважав несумісними з ісламськими цінностями. Його позиція щодо законів шаріату була особливо помітною. Після запровадження шаріату в кількох північних штатах Нігерії, починаючи з 1999 року, Юсуф критикував ці впровадження як недостатні та поверхневі, тим самим поставивши під сумнів релігійну щирість існуючих мусульманських лідерів.

Його конфронтаційний підхід призвів до неодноразових зіткнень з нігерійськими силами безпеки та привернув пильну увагу з боку місцевої влади. Ситуація загострилася в 2009 році, коли протистояння між членами «Боко Харам» і нігерійською поліцією призвело до серії жорстоких зіткнень у Баучі, що призвело до арешту Юсуфа та кількох його послідовників. Наступна смерть Юсуфа під вартою в поліції за сумнівних обставин 30 липня 2009 року перетворила його на мученика для його послідовників і ще більше радикалізувала групу.

Ідеологічна привабливість «Боко Харам» полягає в її обіцянках повернення до «автентичного» ісламу, який резонує з людьми, розчарованими існуючими політичними та економічними структурами. Риторика Юсуфа вміло поєднувала релігійну догму з критикою правління, представляючи «Боко Харам» як чистішу ісламську альтернативу корумпованій нігерійській державі. Це послання було особливо сильним у регіонах, які страждали від економічної занедбаності, де обіцянка нового соціального порядку за ісламським правом являла собою різкий контраст із статус-кво.

Розуміння ідеологічних коренів «Боко Харам» вимагає вивчення не лише релігійних і політичних доктрин, які вона підтримує, але й соціально-економічних умов, які дозволили таким ідеологіям процвітати та які вже були описані в першому розділі цієї роботи. Основа групи була побудована на складній взаємодії релігійного запалу та соціально-політичного розчарування, інкапсульованого харизматичним керівництвом Мохаммеда Юсуфа. Його

здатність висловлювати місцеві невдоволення крізь призму ісламського відродження дала початковий поштовх для появи групи та заклала основу для її майбутньої еволюції в один із найбільших джихадистських рухів у регіоні.

Ідеологічна структура «Боко Харам» глибоко переплетена з салафітськими та ваххабітськими інтерпретаціями ісламу, які виступають за повернення до сприйманої чистоти ранніх ісламських практик і правління.

Ці рухи виникли як відповідь на те, що вони бачили як відхилення та корупцію, які проникали в ісламську практику протягом століть. Зокрема, ваххабізм, заснований Мухаммадом ібн Абд аль-Ваххабом у 18 столітті на території сучасної Саудівської Аравії, наголошує на пуританстві та суворому дотриманні Корану та хадисів.

Мохаммед Юсуф і пізніші лідери, такі як Абубакар Шекау, використовували ці доктрини, щоб сформувавши теологічну основу «Боко Харам», виступаючи за повну перебудову суспільства через суворе застосування законів шаріату. Вони стверджували, що існуюче впровадження шаріату в Нігерії було поверхневим і не змогло справді трансформувати суспільство відповідно до ісламських принципів.

Головним принципом ідеології «Боко Харам» є створення в Нігерії ісламської держави, яка керуватиметься виключно ісламським правом. Це переконання ґрунтується на їхньому неприйнятті світської нігерійської держави, яку вони вважають корумпованою та за своєю суттю неісламською. Вчення Юсуфа підкреслювало, що справжні мусульмани не можуть жити під світським урядом і повинні прагнути створити державу, засновану на принципах ісламу [33].

Це бачення ісламської держави передбачає не лише застосування законів шаріату в його найсуворішій формі, але й створення уряду, який відкидає всі форми західних політичних систем, особливо демократію, яка, на думку Юсуфа та його послідовників, є антитезою ісламу, оскільки суверенітет в руках народу, а не Бога.

Невід'ємною частиною ідеології «Боко Харам» є різка опозиція західній освіті, яка закладена в назві групи — «Боко Харам», що у вільному перекладі означає «Західна освіта заборонена». Юсуф поширював переконання, що західна освіта розбещує уми мусульман і відводить їх від вчення ісламу. Ця позиція є не лише ідеологічною, а й стратегічною, оскільки вона спрямована на підірив легітимності нігерійської держави та її світських інститутів.

Напади групи на навчальні заклади, такі як сумнозвісне викрадення 276 школярок із Чібок у квітні 2014 року, є проявами цієї віри. Націлюючись на школи, «Боко Харам» не тільки поширює страх, але й безпосередньо кидає виклик здатності держави забезпечувати безпеку та просувати свої світські цінності [30].

Поштовх «Боко Харам» до впровадження законів шаріату оформлено як божественний мандат. Згідно з їх тлумаченням, шаріат - це не просто правова система, а морально-етичний орієнтир, який повинен керувати всіма аспектами життя мусульманина. Це виходить за межі особистого права та включає кримінальне правосуддя та управління. Їхня версія шаріату передбачає суворі покарання та суворий соціальний контроль, які, як вони стверджують, є прямими заповідями від Бога, як розкрито в ісламських писаннях.

Цікаве питання чому цей рух виник саме у штаті Борно, а також залишався найбільш активним у цьому районі, незважаючи на постійні спроби вийти за його межі та серйозні спроби розширити свій вплив.

«Боко Харам» очевидно не є етнічним рухом канурі (місцевого народу). Використання «Боко Харам» хауса як основної мови спілкування чітко свідчить про те, що організація зацікавлена в отриманні підтримки з усієї північної Нігерії та сусідніх частин Західної Африки, де хауса є широко поширеною мовою.

Ймовірно, найбільш правдоподібним поясненням є випадковість. «Боко Харам» випадково виникла в Майдугурі і вербувала місцеве населення. Тодішній губернатор штату Борно, Алі Моду Шериф, навіть підтримував

групу, як і багато нігерійських політиків підтримують релігійні групи у своєму пошуку голосів. Найбільше постраждали від нападів нігерійської поліції на групу місцеві канурі, які приєдналися до «Боко Харам» і загинули у боротьбі. Група вербувала їхніх ображених родичів і продовжувала розширюватися через місцеві родинні мережі. Родичі жертв «Боко Харам» також залучені у боротьбу, але як опоненти «Боко Харам», включаючи різні самооборонні групи. Хоча «Боко Харам» не вдалося розширити свою діяльність за межі канурійських районів Нігерії, так само найсильніша опозиція знаходиться в тих самих районах. Інші нігерійці, здається, менше стурбовані групою, оскільки можливість її атак на них зменшується з відстанню від Борно. Однак, слід визнати, що Борно підозрювалося у можливому заколоті проти Нігерії ще з раннього колоніального періоду [34].

Якщо проаналізувати атаки «Боко Харам» на предмет пов'язаності з ідеологією, то можна зробити певні висновки також. Атаки «Боко Харам» можна класифікувати, хоча з часом вони еволюціонували. У кінці липня 2009 року протягом п'яти днів тривали сутички між «Боко Харам» та нігерійськими силами безпеки, а також цільові вбивства з обох боків. В насильстві загинуло понад 800 людей. Двадцять дев'ять церков були повністю або частково зруйновані. Засновник «Боко Харам» Мухаммад Юсуф був вбитий. Відсутність незалежного розслідування його смерті змусила багатьох, включаючи Human Rights Watch, припустити, що його було страчено без суду. Очевидці підтвердили це пояснення, а розповіді поліції суперечили одна одній. Незважаючи на те, що сталося зі засновником у поліцейському ув'язненні, «Боко Харам» не зникла, а розпочала свій джихад проти нігерійської держави. Це було початком хвилі насильства, яка охопила північно-східну Нігерію та прилеглі райони [23].

Атаки «Боко Харам» часто спрямовані проти шкіл та освітніх установ, особливо педагогічних коледжів. Серед християнських церков особливо часто стають мішенями католицькі, ймовірно, тому що вони відомі тим, що надають деяку з найкращих західних освіт в регіоні, хоча атаковані були й багато інших

конфесій. Також постійними мішенями «Боко Харам» є проповідники і мечеті 'Ізала, не тільки тому, що прихильники 'Ізала часто мають західну освіту, але й тому, що проповідники 'Ізала, на відміну від інших мусульманських сект, частіше засуджують «Боко Харам», оскільки вербують тих самих невдоволених молодих мусульман із західною освітою. Поїздки зі стріляниною на тих, хто публічно виступає проти «Боко Харам», стали настільки поширеними, що у місті Майдугурі влада заборонила мотоцикли (з яких, до речі, й почалися заворушення в 2009 році). Вибухи автомобілів, смертницькі атаки та інші саморобні вибухові пристрої були використані ними, коли вони розширювались і вчилися новим технікам, чи то через навчання в інших країнах, чи просто через перегляд новин про атаки, які інші джихадистські групи організовували в інших країнах.

Застосування насильства «Боко Харам» підкріплюється релігійним наративом, який узаконює попередньо згаданий джихад, або священну війну, як необхідний інструмент проти ворогів ісламу. Це стосується не лише нігерійської держави, яку вони вважають неісламською та нелегітимною, а й західних впливів і всіх мусульман, які не підтримують їхню справу. Такі ключові фігури, як Мохаммед Юсуф і Абубакар Шекау, цитували релігійні тексти, щоб виправдати ці дії, стверджуючи, що насильницький джихад є наказом Бога для створення справжньої ісламської держави [23].

Вибухи та вбивства були основним елементом тактики «Боко Харам» з моменту її мілітаризації після смерті Мохаммеда Юсуфа в 2009 році. Резонансні напади, такі як підрив штаб-квартири ООН в Абуджі 26 серпня 2011 року, в результаті якого загинули 23 людини, були покликані підірвати авторитет уряду та вселити страх у місцеве та міжнародне співтовариство. Ці дії, як правило, спрямовані проти символів нігерійської держави, пов'язаних із Заходом установ і місць відправлення культу, особливо церков, з метою загострення релігійної напруги.

Викрадення є ще однією важливою тактикою, яка служить багатьом стратегічним цілям: вони забезпечують вплив на уряд, привертають увагу

міжнародної спільноти та руйнують соціальну структуру громад. Викрадення школярів Чібок у квітні 2014 року є прикладом, який викликає світове засудження та висвітлює безжалюгідні методи групи. Ці акти викрадення також розглядаються як форма економічної війни, оскільки платежі за викуп забезпечують значне фінансування діяльності групи [16].

На підконтрольних групі територіях, головним чином у частинах північно-східної Нігерії, «Боко Харам» намагається впровадити свою версію закону шаріату. Це управління включає створення ісламських судів, виконання покарань, таких як побиття камінням і ампутації за злочини, і суворі кодекси поведінки, особливо щодо ролі жінок у суспільстві. Застосування цих законів має на меті продемонструвати здатність угруповання керувати відповідно до ісламських принципів і створити контраст зі світськими законами нігерійського уряду.

«Боко Харам» широко використовувало ЗМІ для досягнення своїх ідеологічних і тактичних цілей. Це включає розповсюдження відео та заяв, у яких лідери висловлюють свої скарги та виправдовують свої дії. ЗМІ також використовуються для вербування членів, залякування громадськості та передачі їхніх успіхів у управлінні та боротьбі. Поширення їхньої ідеології через ці канали підсилює їхній наратив релігійної легітимності та опору вестернізації.

У березні 2015 року «Боко Харам» присягнула на вірність ІДІЛ, перейменувавши себе в Західноафриканську провінцію Ісламської держави (ISWAP). Ця приналежність внесла новий вимір в ідеологічний та оперативний ландшафт «Боко Харам». Недовго тривалий альянс з ІДІЛ надав «Боко Харам» ширший доступ до тактики джихадистів, методів пропаганди та міжнародної мережі, підвищивши її матеріально-технічні та оперативні можливості. Він також змінив свою ідеологічну риторику, щоб більш узгодити її з ширшими цілями ІДІЛ щодо створення глобального халіфату, відображаючи перехід від локальних до більш глобальних прагнень [3].

Група, пов'язана з Ісламською Державою, змістила свій фокус з терористичних атак проти місцевих цивільних осіб на військові дії проти урядів регіону та західних осіб, таких як гуманітарні працівники та місіонери. Це було супроводжено новим почуттям мети, а також зброєю та іншими постачаннями, часто захопленими з військових та медичних установ у регіоні. Інша фракція, за повідомленнями, була значно менш добре забезпечена і все більше відчайдушна, страждаючи від дезертирства та схильна до збільшення кількості самогубчих атак. Афілійована з ІД фракція також вирішила концентрувати свої атаки на християнах більше, ніж на мусульманах, особливо на гуманітарних та місіонерських групах. Вони також продовжують використовувати смертників і використали одного для вбивства дев'яти осіб, включаючи пастора з Церкви Христа в Нігерії, поза табором біженців у Нігерії.

Тим часом, за словами військових джерел Нігерії, більшість бойовиків групи, яких вони захопили, не могли повторити текста Корану, і деякі з них навіть не змогли прочитати першу суру Корану. Це означає, що вони не могли б виконувати щоденні молитви арабською мовою. Важливо зазначити, що в Західній Африці бути мусульманином означає не лише сповідувати віру в іслам, але й практикувати релігію. На мові хауса не питають «Ти мусульманин?» а скоріше «Ти молишся?», оскільки саме молитва, пост і інші стовпи віри роблять людину мусульманином, а не просте визнання віри.

У свій час Ісламська Держава була виключена з Аль-Каїди через надмірну жорстокість і екстремізм навіть за їхніми мірками, однак Ісламська Держава вважала «Боко Харам» під керівництвом Абубакара Шекау занадто жахливим і екстремальним, навіть за власними стандартами. Це дійсно найбільш терористична з терористичних груп у світі. Хоча вона розділилася на дві фракції, жодну з них не можна вважати поміркованішою за іншу. Обидві залучені до використання смертників, причому одна продовжує атакувати звичайних мусульман, а інша посилила свої атаки проти християн. Загальне насильство, яке завдали ці дві групи, може виявитися більшим, ніж коли вони були об'єднані. Чи перемаже повністю нігерійська держава «Боко Харам»,

поки що невідомо. Жорстокість військових є фактором, який свідчить про те, що федеральній владі Нігерії може не вдатися взяти гору [6].

Федералізм Нігерії був запропонований як відповідь на необхідність сприяння різноманітності країни та створення атмосфери мирного співіснування різних народів, подолання одночасно конкуренції між етнічними групами та фрустрацій, пов'язаних з цією конкуренцією. Однак, цей федералізм, який базується на колоніальній спадщині, що включає етнічні поділи та фрустрації, здається, ще не здатний вирішити етнічні проблеми. Ці розломи дають пояснення деяким неминучим конфліктам у Нігерії. Авжеж вони також є тиглем повстання «Боко Харам», в його ідеології, в його порядку денному та терористичних діях. Секта з'являється не тільки як радикальна релігійна група, що має коріння в особливому історичному контексті насильства і пов'язана з Ісламською державою, але також як вираз складної ситуації, створеної проблемами економічними, політичним та етнічної ідентичності в Нігерії.

Вивчення ідеологічних основ терористичної організації «Боко Харам» має важливе значення для розуміння та ефективного протидії її впливу в Західній Африці. Заснована на радикальному ісламізмі та протиставлені західній освіті та культурі, ідеологія «Боко Харам» впливає на тактику і стратегії організації, формуючи її деструктивну діяльність. Вона також стимулює вербування нових членів, особливо серед економічно та соціально вразливих груп.

Детальне розуміння цієї ідеології відкриває можливості для розробки спеціалізованих контртерористичних стратегій, спрямованих на зменшення впливу «Боко Харам» і запобігання подальшому залученню в організацію. Це включає не тільки військові й безпекові заходи, але й освітні програми та ініціативи зі зміцнення місцевих громад, що можуть захистити потенційних членів від радикалізації.

Аналіз ідеології «Боко Харам» також виявляє важливість культурних, релігійних та політичних контекстів регіону, які можуть посприяти або

протистояти розповсюдженню екстремістських поглядів. Включення цих факторів у стратегії контртероризму може підвищити їх ефективність, забезпечивши більшу стабільність і безпеку в Західній Африці.

Зрозуміння того, як ідеологічні розбіжності «Боко Харам» взаємодіють з місцевими умовами, допомагає в аналізі ширших регіональних конфліктів та міждержавних відносин, забезпечуючи ключ до більш дієвих міжнародних політик. Це знання має стратегічне значення для глобальної безпеки та миробудування, сприяючи розробці відповідних політик та ініціатив на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3

ТЕРОРИЗМ «БОКО ХАРАМ» ЯК ЗАГРОЗА РЕГІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЗАХІДНОЇ АФРИКИ

Концепція регіональної безпеки в Західній Африці в першу чергу стосується здатності держав у цьому географічному регіоні підтримувати внутрішній мир, стримувати зовнішню агресію та сприяти сталому економічному та політичному розвитку. У цьому контексті зростання «Боко Харам» становить значну загрозу для стабільності та безпеки регіону.

Смерть Мохаммеда Юсуфа під вартою в поліції в 2009 році стала значним поворотним моментом для групи, яка призвела до її радикалізації під керівництвом Абубакара Шекау. Ця зміна характеризувалася виразною ескалацією насильства та прийняттям більш екстремальних тлумачень законів шаріату. Проголошена мета угруповання розвинулася до створення ісламської держави в Нігерії, особливо в регіонах, населених переважно мусульманами.

Починаючи з 2009 року оперативні можливості «Боко Харам» різко погіршилися, ознаменувались використанням терористів-смертників, збройних нападів і викрадень людей. Ключовою подією в кампанії «Боко Харам» став вибух у штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй в Абуджі в 2011 році, який засвідчив здатність угруповання завдавати ударів по високих міжнародних цілях. Крім того, викрадення у квітні 2014 року 276 школярок із міста Чібок у штаті Борно не лише підкреслило ідеологічну боротьбу із західною освітою, але й продемонструвало здатність організовувати широкомасштабні терористичні операції, викликаючи міжнародне засудження та підвищуючи глобальну обізнаність про свою діяльність.

Наслідки діяльності «Боко Харам» для регіональної безпеки були глибокими. Напади групи не обмежилися Нігерією. До 2015 року «Боко Харам» поширила свою діяльність на сусідні країни, включаючи Чад, Нігер і Камерун, використовуючи погано контрольовані кордони та величезні

неконтрольовані території Сахеля. Цьому розширенню сприяли альянси з іншими терористичними групами, такими як Аль-Каїда в ісламському Магрибі (AQIM), а пізніше з ІДІЛ, після розколу в «Боко Харам» у 2016 році через керівництво та ідеологічні розбіжності [4].

Регіональне поширення «Боко Харам» дестабілізувало басейн озера Чад, територію, яка є стратегічно важливою через її ресурси та економічну залежність місцевого населення від цих ресурсів. Насильство загострило гуманітарні кризи, порушило сільськогосподарську діяльність і призвело до масового переміщення населення, тим самим напружуючи ресурси та потенціал управління постраждалих країн.

«Боко Харам» використовує історичні та етнорелігійні зв'язки серед населення в прикордонних регіонах, явно захищаючи себе та підтримуючи своє виживання, вербування та базу підтримки. Відхиляючись від своїх первісних цілей «ісламського очищення» та створення шариатського закону та ісламського халіфату, секта займалась контрабандою, грабунками, викраденням дітей, вимаганням викупу та накладенням податків на уразливі верстви населення. Радикальні ісламісти на Близькому Сході та в Північній Африці, а також ворожнеча в Магрибі впливають на екстремізм і злочинність у Сахелі. Присутність Аль-Каїди в Ісламському Магрибі стимулює зростання недержавних озброєних груп у Сахелі. Аналогічно, зміни режиму в Північній Африці після Арабської весни мають безпекові наслідки в деяких частинах Субсахарської Африки. Таким чином, вакуум влади, створений падінням режиму Муаммара Каддафі в Лівії і конфліктами в Тунісі та Єгипті, розширював простір насильницького екстремізму в Північній Африці, Малі, Мавританії та інших державах Сахелю. Більше того, жорсткі та м'які заходи безпеки, прийняті для боротьби з загрозою «Боко Харам», не змогли успішно вирішити основні причини небезпеки. Хоча й контртерористичні заходи, включаючи національні операції та регіональну Багатонаціональну Спільну Військову Групу країн басейну озера Чад, звільнили більшість території, які раніше були захоплені «Боко Харам» [5].

У 2013 року «Боко Харам» почала проводити операції за межами Нігерії, що ознаменувало критичну зміну їхнього регіонального впливу. Група влаштувала численні напади на півночі Камеруну, включаючи викрадення французької сім'ї в лютому 2013 року та неодноразові напади на села вздовж кордону. Це розширення було частиною ширшої стратегії створення халіфату, який вийшов за межі Нігерії.

Особливо постраждав басейн озера Чад, який охоплює частини Нігерії, Нігеру, Чаду та Камеруну. Наприклад, 25 червня 2015 року бойовики «Боко Харам» атакували військові позиції в нігерських містах Боссо та Діффа, що було стратегічним кроком для дестабілізації регіонального апарату безпеки. Подібні транскордонні рейди відбулися в прикордонних містах Чаду, які включали теракти смертників і збройні напади.

Також «Боко Харам» здійснювала напади в Чаді та Нігері, частково як відповідь на участь цих країн у локальних та регіональних зусиллях з обмеження діяльності секти. «Боко Харам» атакувала столицю Чаду, місто Н'Джамену у червні 2015 року, вбивши близько 23 людей, а більше сотні інших отримали поранення. Звіт зазначив, що серія атак, спрямованих проти чадських сил безпеки, а також операції з безпеки проти групи забрали життя більше сімдесяти чадських солдатів. У східному місті Нігеру, Діффа, «Боко Харам» здійснила напади за допомогою смертників у відповідь на антитерористичну операцію країни проти групи. Зіткнення травня 2014 року між силами Нігеру та членами «Боко Харам» залишили деяких бойовиків мертвими та кількох інших заарештованими. На відміну від Нігерії, де етнорелігійні, соціоекономічні та політичні фактори були вирішальними для появи «Боко Харам», військове втручання Камеруну, Чаду та Нігеру можна вважати провокуванням більш масштабних атак «Боко Харам» проти цих країн. Тим не менш, транскордонна діяльність секти демонструє її здатність становити серйозну регіональну загрозу, яка вимагає більшої співпраці між країнами для ефективного стримування діяльності секти [9].

Транснаціональна діяльність «Боко Харам» спричинила кризу безпеки в регіоні басейну озера Чад, яка характеризується переміщенням громад і розладом місцевої економіки. За оцінками Організації Об'єднаних Націй, до 2017 року близько 2,3 мільйона людей були переміщені в регіоні, що суттєво вплинуло на сільське господарство та торгівлю, які є життєво важливими для місцевої економіки. Повстанці також обезголовили регіональні військові та служби безпеки, виявивши неадекватність національних і багатонаціональних відповідей на витончену тактику ведення війни, схожу на партизанську, яку використовує «Боко Харам».

Відданість угруповання Ісламській державі в 2015-2016 роках під прапором Західноафриканської провінції Ісламської держави ще більше ускладнила динаміку регіональної безпеки. Цей альянс розширив матеріально-технічне забезпечення, озброєння та тактичні можливості «Боко Харам», про що свідчать більш складні атаки та використання технологій під час операцій.

Вплив «Боко Харам» на політичну стабільність у Нігерії найбільш очевидний у впливі на структури управління. Діяльність угруповання значно послабила авторитет уряду Нігерії, особливо в північно-східних регіонах. Часті напади та неспроможність уряду запобігти їм підірвали довіру суспільства до державних інституцій. Примітно, що під час піку нападів «Боко Харам» у 2014 та 2015 роках було кілька випадків, коли нігерійські військові виявилися невідготовленими або погано оснащеними для боротьби з повстанцями, що ще більше погіршило імідж уряду та поставило питання про корупцію та ефективність збройних сил [12].

Крім того, діяльність угруповання призвела до напруження відносин між різними етнічними та релігійними групами. Переважно мусульманська північ іноді протиставлялася християнському півдню, що загострювало існуючу напруженість і призводило до поляризації національної політики. Наприклад, реакція на викрадення з Чібока в квітні 2014 року підкреслила значні регіональні відмінності в тому, як федеральний уряд визначає пріоритети питань безпеки.

В економічному плані повстанці «Боко Харам» спустошили місцеві економіки на північному сході Нігерії та прилеглих районах інших країн. Особливо сильно постраждав сільськогосподарський сектор, у якому зайнята велика частина населення північної Нігерії. Часті напади призвели до покинутих ферм, порушили цикли посіву та збору врожаю та скоротили сільськогосподарську продукцію, що погіршило продовольчу безпеку в регіоні. Наприклад, до 2016 року переміщення, спричинене «Боко Харам», призвело до різкого зниження продуктивності сільського господарства, як повідомила Продовольча та сільськогосподарська організація [21].

Торгівля також постраждала через терористичні напади. Транскордонна торгівля з такими сусідами, як Камерун, Чад і Нігер, була порушена через часте закриття кордонів і погіршення ситуації з безпекою. Ця економічна ізоляція ускладнила економічні проблеми, з якими стикаються ці регіони, які вже були одними з найбільш вразливих у Нігерії до початку повстання.

Переміщення людей, спричинене «Боко Харам», є ще одним критичним аспектом впливу угруповання. Станом на кінець 2017 року мільйони людей були переміщені всередині Нігерії та через її кордони в сусідні країни. Цей масовий рух спричинив велику кількість внутрішньо переміщених осіб і біженців, що призвело до напруження ресурсів і створення значних гуманітарних проблем.

Табори та громади, які приймають цих переміщених осіб, часто не мають достатніх ресурсів для задоволення своїх основних потреб. Ця ситуація погіршилася нападами «Боко Харам» на працівників гуманітарних організацій та об'єкти, як це видно з кількох нападів на табори біженців і конвої, зокрема бомбардування табору внутрішньо переміщених осіб у Ранні, штат Борно, у січні 2017 року, в результаті якого загинули десятки людей.

Однією з найбільш значущих регіональних відповідей на тероризм «Боко Харам» стало формування Багатонаціональних об'єднаних оперативних сил (MNJTF), які було відновлено в 2015 році з конкретним мандатом для боротьби з «Боко Харам». До складу MNJTF входять війська з Нігерії,

Камеруну, Чаду, Нігеру та Беніну, які проводили різні спільні операції, спрямовані на погіршення оперативних можливостей «Боко Харам». Примітно, що у 2015 році оперативна група розпочала операцію «Лафія Доул», масштабну наступальну операцію, завдяки якій вдалося повернути значні території, які раніше були під контролем «Боко Харам». Операція включала скоординовані військові дії, спрямовані проти опорних пунктів «Боко Харам» у лісі Самбіса та інших стратегічних місцях у північно-східних штатах Нігерії [28].

Окрім регіональних зусиль, міжнародна підтримка була вирішальною для боротьби із загрозою «Боко Харам». Сполучені Штати, Велика Британія та Франція, серед інших країн, надали значну військову допомогу, включаючи навчання, обладнання та обмін розвідданими. Наприклад, Сполучені Штати розгорнули дрони для спостереження та запропонували підтримку в боротьбі з тероризмом для посилення оперативних можливостей нігерійських і регіональних сил. Крім того, у 2014 році Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 2165, яка сприяла міжнародній підтримці та санкціонувала заходи проти бойовиків «Боко Харам» [29].

Окрім військової підтримки, міжнародні організації та іноземні уряди надали гуманітарну допомогу для вирішення проблеми переміщення населення та гуманітарних наслідків, що виникли внаслідок цього. Такі організації, як Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА) і Всесвітня продовольча програма (WFP), відіграли важливу роль у мобілізації ресурсів для підтримки внутрішньо переміщених осіб і біженців у регіоні басейну озера Чад. Ця допомога мала вирішальне значення для пом'якшення кризи, пов'язаної з відсутністю продовольчої безпеки та охорони здоров'я, спричиненою конфліктом [35].

Незважаючи на ці зусилля, реакція на «Боко Харам» зіткнулася з численними проблемами. Однією з важливих проблем була координація військових і гуманітарних зусиль, якій часто заважали політичні розбіжності та матеріально-технічні проблеми. Наприклад, звинувачення у порушеннях

прав людини з боку збройних сил час від часу призводили до напруженості між нігерійською владою та міжнародними партнерами, ускладнюючи доставку допомоги та реалізацію антитерористичних заходів.

Величезні та пористі кордони регіону басейну озера Чад ускладнюють ефективний моніторинг і контроль за пересуванням бойовиків «Боко Харам». Місцевість, яка включає важкодоступні сільські райони, ще більше ускладнює військові дії та часто піддає ризику цивільне населення під час зіткнень.

Крім підтримки у навчанні, «Боко Харам» також отримувала міжнародну допомогу у вигляді фінансування, постачання зброї та іноземних бойовиків. Відомо, що група отримувала фінансування від MusilimiYaa'ma, ісламської організації, заснованої в Алжирі. Також нігерійська військова влада неодноразово зазначала використання бойовиками «Боко Харам» більш передової та складної зброї та боєприпасів, деякі з яких були невідомі нігерійській армії, що свідчить про підтримку ззовні. За свідченнями місцевих очевидців, вертольоти, які нібито належали Чаду, були помічені під час скидання зброї та продовольства для бойовиків «Боко Харам» у їхніх таборах навколо сіл Чікунгуду та Кваларам між Монгуно та Марте. У 2014 році, коли Махамат Бічара Гноті, політичний спільник президента Чаду Ідріса Дебі, був затриманий на кордоні Чад-Камерун з арсеналом зброї, включно з зенітними ракетами, він стверджував, що зброя була куплена у Судані та призначалася для бойовиків «Боко Харам», які діяли на північному сході Нігерії. Вважається, що президент Ідріс Дебі надав кошти на зброю і надав спільнику президентський пропуск, що дозволяв йому вільно транспортувати зброю до місця призначення [27].

Продовження військово-керованих антитерористичних операцій або стратегій стабілізації, які ставлять безпеку на перше місце для стримування насильницького екстремізму, надалі загрожує небезпекою, як це зараз спостерігається. Такий підхід деполітизує збройні групи та відводить на задній план місцеві соціально-політичні та економічні фактори, які породжують насильницький екстремізм. Знову ж таки, покращені транскордонні співпраці

та комунікації між MNJTF, FC-G5S та національними військовими операціями можуть бути обґрунтовані системою громадської поліції. Більше того, процес стабілізації в регіонах, спустошених повстанцями, має віддати пріоритет підвищенню обізнаності та адвокації на місцевих мовах для протидії насильницькому екстремізму та радикалізму. Репатріація та розселення переміщених осіб мають зміститися від «надзвичайної допомоги» до «розвиткових втручань» з метою сприяння місцевій стійкості, молодіжному залученню та освіті відповідно до Цілей сталого розвитку (SDGs). Більш важливо, стратегії контролю соціально-економічних та політичних криз в Сахелі мають бути соціально інклюзивними за допомогою регіональних можливостей, сільськогосподарського розвитку, сталого життєзабезпечення та захисту довкілля і відновлення рослинності. Тому, наприклад, проект LCBC з поновлення озера Чад, тобто перекачування води з басейну річки Конго через річку Убангі, заслуговує на підтримку фінансуванням і технологіями. Це критично важливо для сталого сільського господарства, регіональної стійкості, збереження ґрунту та води, а також для зменшення загроз продовольчої безпеки, екологічно індукованої міграції та конфліктів за природні ресурси. Сталі партнерства між урядами, приватним сектором, місцевими та традиційними інституціями, багатосторонніми організаціями є важливими у цьому контексті. Їхні можливості вирішувати громадські проблеми, сприяти ранньому попередженню – запобіганню конфліктів і їх вирішенню, а також покращення партнерства між зацікавленими сторонами (як на місцевому, так і на регіональному рівні), не можна недооцінювати. Система раннього попередження ECOWAS забезпечує значну стратегію запобігання конфліктам з аналізом регіональної оцінки ризиків, дослідженнями систем конфліктів щодо потенційних спускових механізмів конфліктів та їхніх наслідків для миру і безпеки [38].

Станом на 2023 рік ситуація на північному сході Нігерії залишалася заблокованою. Однак «Боко Харам» – а конкретніше, фракція Ісламської держави у Західній Африці (ISWAP) – продовжувала своє розширення на

південь Нігерії, принаймні до квітня 2023 року. Розширення почалося за рік до цього, у квітні 2022 року, але, схоже, після цього сповільнилося. Розширення ISWAP на південь мало потенціал радикально змінити динаміку джихадистського повстання в Нігерії. Однак припинення розширення ISWAP означало, що воно залишається головним чином у північно-східній Нігерії. Воно ділить цю територію зі своєю конкурентною фракцією, Джамату Ахлі аль-Сунна ліль-Да'ва валь-Джіхад (JASDJ, члени «Боко Харам», які після подій 2015 року залишилися вірні Абубакару Шекау).

Питання залишається відкритим, чи будуть у 2024 році якісь значні зміни у динаміці конфлікту. Одним із каталізаторів потенційного стратегічного зсуву ISWAP може бути вплив осередку Ісламської держави (IS) на Близькому Сході. Однак мало доказів, що ISWAP консультиється з IS, або що IS радить ISWAP. Це відбувалося в роки після формування ISWAP як провінції IS у 2015 році, і були докази співпраці навіть до 2021 року, коли ISWAP почала наступ, щоб убити лідера JASDJ, Абубакара Шекау, за керівництвом IS. Хоча IS все ще спілкується з ISWAP — наприклад, стверджуючи, що належить до атак останніх — обложене керівництво IS може не бути в змозі керувати великими змінами або інноваціями ISWAP [51].

Іншим можливим каталізатором змін є зростаюча політична нестабільність в Сахелі. Це надало можливості афілійованій з аль-Каїдою групі Прихильників ісламу та мусульман (JNIM) та її конкуренту Ісламська держава в Великій Сахарі (ISGS) зміцнити свої позиції в регіоні та напасти на регіональні армії. Групи також атакували підконтрольну російській федерації «групу Вагнера» у національних арміях, а також війська ООН і Франції. Хоча зв'язки ISWAP з ISGS могли колись існувати на вищому рівні його керівництва та в пропаганді, координація стратегій і обмін зброєю і піхотинцями були мінімальними. Більше того, зони діяльності обох груп не перетиналися — навіть у Нігері, де вони обидві діють — і ворожість ISWAP до нігерійського союзника JNIM, Ансару, свідчить, що JNIM відкине та боротиметься проти будь-якого проникнення ISWAP в Сахель [51].

Водночас ISWAP загалом досягла первісних цілей, встановлених її засновником Мухаммедом Юсуфом, до його убивства нігерійськими силами безпеки у 2009 році. Групі вдалося встановити «ісламську державу» принаймні на частині території північно-східної Нігерії, де мусульмани можуть жити за законами шаріату. Хоча ISWAP ніколи не завоює всієї Нігерії, група перевершила очікування з часів смерті Юсуфа. Можливо, що вони прагнутимуть просто зберегти статус-кво, а не ризикувати провокуванням нігерійської армії, яка могла б перенаправити свої зусилля на ліквідацію «халіфату» ISWAP, з підтримкою або без підтримки міжнародних чи регіональних сил.

Експансія «Боко Харам» та її наступників на сусідні країни такі як Чад, Нігер та Камерун показує, як терористичні мережі можуть використовувати регіональні слабкості у контролі кордонів та адміністративних можливостей для розширення своєї діяльності. Альянси з іншими терористичними угрупованнями лише посилили загрозу, створюючи складну мережу, яка поглиблює регіональну нестабільність.

Глибокий вплив «Боко Харам» на регіональну безпеку, економіку та гуманітарну ситуацію у Західній Африці підкреслює важливість міжнародного та регіонального співробітництва у боротьбі з тероризмом та екстремізмом. Це вимагає комплексного підходу, який включав би не лише військові дії, а й політичні, соціальні та економічні заходи для стабілізації регіону та вирішення кореневих причин радикалізації.

ВИСНОВКИ

На основі детального дослідження кваліфікаційної роботи, присвяченої аналізу ролі терористичної організації «Боко Харам» у процесах дестабілізації політичного, соціального та економічного життя Західної Африки, можна визначити наступні висновки. «Боко Харам», заснована у 2002 році в Нігерії, пройшла значний шлях еволюції від маловідомої групи до однієї з найсмертоносніших терористичних організацій світу, використовуючи релігійний екстремізм як засіб досягнення політичних та соціальних цілей, включаючи встановлення ісламського правління, що спричинило глибоку політичну та соціальну дестабілізацію.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

1. Релігійні, етнічні, економічні та політичні чинники створили сприятливе середовище для виникнення «Боко Харам». Група базується на радикальному ісламі, що відкидає західну освіту та цінності, вважаючи їх гріховними. Етнічні напруження в Нігерії, де понад 350 етнічних груп з різними інтересами, також сприяли зростанню конфліктів, які використовувала «Боко Харам» для мобілізації підтримки. Економічні проблеми, такі як високе безробіття та бідність, особливо на півночі, створили сприятливі умови для радикалізації молоді, яка шукала швидких змін. Політична нестабільність, корупція та недовіра до уряду сприяли зростанню радикальних рухів, які пропонували альтернативні форми правління на основі шаріату. Всі ці фактори сприяли виникненню та розвитку «Боко Харам», яка скористалася незадоволенням місцевого населення та запропонувала радикальні зміни у відповідь на тривалі соціально-економічні та політичні проблеми.

2. Організація «Боко Харам» була заснована у 2002 році Мухаммедом Юсуфом в місті Майдугурі, Нігерія. Початковий період характеризується створенням ізольованих спільнот та шкіл у віддалених

регіонах. Перший важливий етап закінчився у 2009 році, коли Юсуф був убитий, а організація зазнала значних втрат. Після цього «Боко Харам» пережила період трансформації, зосередившись на міських атаках і терористичній діяльності, включаючи вибухи і напади на державні установи. У 2015 році «Боко Харам» присягнула на вірність Ісламській державі, що привело до створення фракції «Ісламська держава в Західній Африці» (ISWA). Після цього організація розділилася на кілька фракцій, які продовжують діяти до сьогодні.

3. Ідеологія «Боко Харам» базується на радикальному ісламістському вченні, яке відкидає західну освіту та західний спосіб життя. Назва «Боко Харам» перекладається як «західна освіта є гріхом». Організація прагне встановити шаріатське право на всій території Нігерії, бореться проти корупції та вважає, що західний вплив є причиною соціальної нерівності та морального занепаду. Після смерті Юсуфа і приєднання до Ісламської держави, ідеологічні засади організації залишилися незмінними, але стали більш жорстокими, включаючи використання самогубчих атак та масові вбивства.

4. «Боко Харам» підтримує/підтримувала зв'язки з іншими терористичними організаціями, такими як «Аль-Каїда в Ісламському Магрибі» (AQIM) та «Ісламська держава» (ISIS). Фінансування організації надходить з різних джерел, включаючи викрадення людей за викуп, контрабанду, здирництво та підтримку з боку інших ісламістських угруповань. Крім того, вони використовують місцеві ресурси та отримують підтримку від симпатиків всередині Нігерії та з-за кордону.

5. Діяльність «Боко Харам» мала катастрофічні наслідки для регіональної безпеки в Західній Африці. Політично, організація дестабілізувала нігерійський уряд і спричинила напруженість між мусульманською та християнською громадами. Економічно, тероризм «Боко Харам» зруйнував інфраструктуру та зменшив інвестиції в регіон, що призвело до подальшої бідності. Гуманітарні наслідки включають значні

людські втрати, мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб, а також розповсюдження хвороб через погіршення умов життя та медичного обслуговування.

6. Міжнародні зусилля у боротьбі з «Боко Харам» включали військові операції, зокрема за участі Міжнародної об'єднаної оперативної групи (MNJTF), фінансування антитерористичних програм та гуманітарну допомогу. Проте, ефективність цих заходів часто підірвалася внутрішніми проблемами, такими як корупція, погана координація та недостатня підтримка з боку місцевого населення. Відсутність комплексного підходу до вирішення соціально-економічних проблем, які сприяють радикалізації, також ускладнювала зусилля з протидії тероризму. Однак спільні військові та політичні ініціативи зіграли ключову роль у стабілізації ситуації. Важливість розробки комплексних стратегій, що поєднують військові, політичні, економічні та соціальні інструменти, є ключовою для забезпечення довгострокової безпеки в регіоні.

Оскільки тиск на опорні пункти ІДІЛ в Іраку, Сирії та Лівії зростає, регіон Сахара-Сахель в Африці може стати привабливим місцем для втікаючих іноземних бойовиків, які в майбутньому можуть приєднатися до будь-якої з фракцій «Боко Харам». За такого сценарію передбачуваний спад може виявитися тимчасовим, а не кінцевим.

Підсумовуючи, постійна загроза від «Боко Харам» на півночі Нігерії становить значну загрозу для глобальної та регіональної безпеки, а також для міжнародних інституцій, таких як ООН, уряду Нігерії та її сусідів, які повинні розробити ефективні стратегії протидії тероризму для боротьби з цією загрозою. Окрім заходів протидії тероризму, вони також повинні вирішувати проблеми звичайних мас на півночі Нігерії, такі як бідність, відсутність освіти, економічна нерівність між християнами та мусульманами та інше. Крім того, уряд Нігерії та уряди сусідніх країн також повинні вжити заходів для посилення кордонів, щоб запобігти проникненню та переміщенню бойовиків, які скористалися слабкими, крихкими та пористими кордонами. Також для

протидії загрози уряд повинен вжити заходів для підвищення обізнаності про радикалізацію і слідкувати за пропагандистською машиною «Боко Харам», щоб запобігти подальшій радикалізації молодих та вразливих мусульманських молодих людей на півночі Нігерії, а також урядові сили повинні бути добре оснащені сучасною та високотехнологічною військовою технікою для протидії загрозам на військовому фронті. Члени міжнародної спільноти повинні співпрацювати у всіх сферах для протидії загрози від «Боко Харам» та салафітського джихадистського тероризму.

Крім того, є нагальна потреба для християнських і мусульманських лідерів в Нігерії об'єднатися для засудження всіх форм релігійної нетерпимості та сектантського насильства. Це повинно відбуватися заради очищення миролюбних течій ісламу від стереотипів, які походять від терористичних груп подібних до «Боко Харам» та «ISWA».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agbiboa D. E. No retreat, no surrender: understanding the religious terrorism of Boko Haram in Nigeria. AfricaBib Home. URL: <https://www.africabib.org/rec.php?RID=37515339X> (дата звернення: 28.04.2024).
2. Akanji O. O. Sub-regional Security Challenge: ECOWAS and the War on Terrorism in West Africa. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0975087818805842> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Badewa A. S. Regional security complex: The Boko Haram menace and socio-economic development crises in the Sahel. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14678802.2022.2120256> (дата звернення: 28.04.2024).
4. Bala B. Regional Cooperation in West Africa: Counter-Terrorism and Counter-Insurgency. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19392206.2021.1929747> (дата звернення: 28.04.2024).
5. Banini D. K. Security sector corruption and military effectiveness: the influence of corruption on countermeasures against Boko Haram in Nigeria. URL: https://econpapers.repec.org/article/taffswixx/v_3a31_3ay_3a2020_3ai_3a1_3ap_3a131-158.htm (дата звернення: 11.04.2024).
6. Vappah H. Y. Nigeria's military failure against the Boko Haram insurgency. URL: https://www.researchgate.net/publication/297891127_Nigeria's_military_failure_against_the_Boko_Haram_insurgency (дата звернення: 28.04.2024).

7. Barkindo A. Boko Haram-ISWAP and the Growing Footprint of Islamic State (IS) in Africa. URL: <https://www.jstor.org/stable/48718087> (дата звернення: 02.06.2024).
8. Boko Haram | History, Meaning, Insurgency, & Facts. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Boko-Haram> (дата звернення: 11.04.2024).
9. Boko Haram, ISWAP Turn on One Another as Security Forces Make Gains. Africa Defense Forum. URL: <https://adf-magazine.com/2023/03/boko-haram-iswap-turn-on-one-another-as-security-forces-make-gains/> (дата звернення: 02.06.2024).
10. Bovei B. S. Evaluating the Effects of Counterterrorism Strategies on Insurgency in Nigeria. 2019. URL: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/7121> (дата звернення: 02.06.2024).
11. Brechenmacher S. Stabilizing Northeast Nigeria After Boko Haram. URL: https://carnegieendowment.org/files/Brechenmacher_Nigeria_final.pdf (дата звернення: 11.04.2024).
12. Bussotti L. MANAGING TERRORISM IN AFRICA. Problems of Management in the 21st Century. 2021. Т. 16, № 1. С. 4–6. URL: <https://doi.org/10.33225/pmc/21.16.04> (дата звернення: 02.06.2024).
13. Campbell J., Harwood A. Boko Haram's Deadly Impact. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/article/boko-harams-deadly-impact> (дата звернення: 11.04.2024).
14. Facing the Challenge of the Islamic State in West Africa Province. Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/nigeria/273-facing-challenge-islamic-state-west-africa-province> (дата звернення: 11.04.2024).
15. Ferrer J., Wisniewski J. Modeling the Growth of Boko Haram Using System Dynamics. Industrial and Systems Engineering Review. 2019. Т. 6, № 2. С.

- 109–117. URL: <https://doi.org/10.37266/iser.2018v6i2.pp109-117> (дата звернення: 02.06.2024).
16. Ford J. The Origins of Boko Haram. *The National Interest*. URL: <https://nationalinterest.org/feature/the-origins-boko-haram-10609> (дата звернення: 11.04.2024).
17. Hairsine K. Nigeria: Who's behind the kidnappings and what do they want?. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/nigeria-kidnappings-whos-behind-them-and-what-do-they-want/a-68472852> (дата звернення: 02.06.2024).
18. Ihidero V. O. Terror thrillers and tradition: a postcolonial reading of selected African cinema. *EJOTMAS: Екрома Journal of Theatre and Media Arts*. 2020. Т. 7, № 1-2. С. 153–168. URL: <https://doi.org/10.4314/ejotmas.v7i1-2.10> (дата звернення: 02.06.2024).
19. Ikpe E. Counting the development costs of the conflict in North-Eastern Nigeria: the economic impact of the Boko Haram-led insurgency. URL: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/78102555/AcceptedpaperCounting_the_development_costs_of_the_conflict_in_North_Eastern_Nigeriapdf.pdf (дата звернення: 11.04.2024).
20. JAS vs. ISWAP: The War of the Boko Haram Splinters. *Crisis Group*. URL: <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/nigeria/b196-jas-vs-iswap-war-boko-haram-splinters> (дата звернення: 11.04.2024).
21. Klobucista C. Nigeria's Battle With Boko Haram. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/background/nigerias-battle-boko-haram> (дата звернення: 28.04.2024).
22. Kulungu M. The Significance Role of Community Engagement and Soft Power in Countering Boko Haram in Sub-Saharan Africa. *Asian Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Т. 4, № 4. С. 88–99. URL: <https://doi.org/10.54392/ajir21410> (дата звернення: 02.06.2024).
23. Lock E. NIGERIA: UNDERSTANDING BOKO HARAM. *Accueil - Archive ouverte HAL*. URL: <https://hal.science/hal-04044014/document> (дата звернення: 28.04.2024).

24. Loimeier R. Boko Haram: The Development of a Militant Religious Movement in Nigeria. URL: <https://www.jstor.org/stable/23350455> (дата звернення: 28.04.2024).
25. MNJTF. About MNJTF. Multinational Joint Task Force. URL: <https://mnjtffmm.org/about/> (дата звернення: 11.04.2024).
26. Muhammad M., Hussain I. Effects of Boko Haram Insurgence on Trade and Production in Kano. URL: https://www.researchgate.net/publication/357635849_Effects_of_Boko_Haram_Insurgence_on_Trade_and_Production_in_Kano (дата звернення: 28.04.2024).
27. Nkwede F. E., Nkwede J. O., Ogbonna B. C. Rethinking terrorism financing and democracy in Africa: The Nigeria case. *OGIRISI: a New Journal of African Studies*. 2020. T. 16. C. 145–159. URL: <https://doi.org/10.4314/og.v16i1.9> (дата звернення: 02.06.2024).
28. Nosiri U. D., Ibekwe E. O. COUNTER TERRORISM IN NIGERIA: AN ASSESSMENT OF BUHARI GOVERNMENT'S RESPONSE TO BOKO HARAM INSURGENCY. URL: <https://journals.aphriapub.com/index.php/AJSBS/article/view/1294> (дата звернення: 11.04.2024).
29. Nwankpa M. The North-South Divide: Nigerian Discourses on Boko Haram, the Fulani, and Islamization. Hudson. URL: <https://www.hudson.org/national-security-defense/the-north-south-divide-nigerian-discourses-on-boko-haram-the-fulani-and-islamization> (дата звернення: 02.06.2024).
30. Nwaubani B. A. T. Nigeria's Chibok girls: Parents of kidnapped children heartbroken - again. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-68680541> (дата звернення: 28.04.2024).
31. Ojo V. O. The Boko Haram violence from the perspective of International criminal law : thesis. 2015. URL: <http://hdl.handle.net/11394/5175> (дата звернення: 02.06.2024).

32. Olofinbiyi S. A. The ideological basis of Boko Haram terrorism. URL: <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC-1d58251c3e> (дата звернення: 11.04.2024).
33. Olofinbiyi S. A. The Intractable Malaise: Understanding the Patterns That Maintain the Terrorist Stronghold in Nigeria. *SAGE Open*. 2021. Т. 11, № 2. С. 215824402110061. URL: <https://doi.org/10.1177/21582440211006148> (дата звернення: 02.06.2024).
34. Omomia A. O. Religious Fanaticism and “Boko Haram” Insurgency in Nigeria: Implications for National Security. *KAD International*. URL: https://kadint.net/journals_n/1430116646.pdf (дата звернення: 28.04.2024).
35. Onuoha F. C., Oyewole S. Anatomy of Boko Haram: The Rise and Decline of a Violent Group in Nigeria. *Al Jazeera Centre for Studies*. URL: <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/04/anatomy-boko-haram-rise-decline-violent-group-nigeria-180422110920231.html> (дата звернення: 11.04.2024).
36. Pérouse de Montclos M.-A. Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria. *Cadic intégrale*. URL: https://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/divers15-04/010064362.pdf (дата звернення: 28.04.2024).
37. Philips J. E. Boko Haram: Context, Ideology and Actors. *CVC. Centro Virtual Cervantes*. URL: https://cvc.cervantes.es/literatura/alirfan/pdf/alirfan4/alirfan_4_01.pdf (дата звернення: 28.04.2024).
38. Reid G. Brothers in Arms: Regional cooperation in the fight against Boko Haram. URL: <https://gsi.s-rminform.com/articles/brothers-in-arms-regional-cooperation-in-the-fight-against-boko-haram> (дата звернення: 11.04.2024).
39. ‘Roots of conflict’ must be addressed to defeat Boko Haram, says top UN rights official. *UN News*. URL: <https://news.un.org/en/story/2015/04/494892> (дата звернення: 02.06.2024).

40. Samuel M. Defections alone won't break ISWAP terror group. ISS Africa. URL: <https://issafrica.org/iss-today/defections-alone-won-t-break-iswap-terror-group> (дата звернення: 02.06.2024).
41. Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Adds Boko Haram to Its Sanctions List. UN. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11410.doc.htm> (дата звернення: 02.06.2024).
42. Security Council Briefing on Boko Haram, Special Representative of the Secretary-General and Head of the Office for West Africa (UNOWA) Mohamed Ibn Chambas. Department of Political and Peacebuilding Affairs. URL: <https://dppa.un.org/en/security-council-briefing-boko-haram-special-representative-of-secretary-general-and-head-of-office> (дата звернення: 02.06.2024).
43. Sjahputra H. R. T., Tisso A. R. The Growing Threat of Boko Haram to Regional Security. Jurnal Studi Pemerintahan. URL: <https://jsp.umy.ac.id/index.php/jsp/article/view/49> (дата звернення: 28.04.2024).
44. Tadesse B. Can the AU's "Common African Defence and Security Policy" Provide a Pan-African Solution to the Continent's Security Challenges?. URL: <https://theglobalobservatory.org/2024/02/can-the-aus-common-african-defence-and-security-policy-provide-a-pan-african-solution-to-the-continent-security-challenges/> (дата звернення: 11.04.2024).
45. Taub B. Lake Chad: The World's Most Complex Humanitarian Disaster. The New Yorker. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2017/12/04/lake-chad-the-worlds-most-complex-humanitarian-disaster> (дата звернення: 11.04.2024).
46. Thurston A. 'The disease is unbelief': Boko Haram's religious and political worldview. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/brookings-analysis-paper_alex-thurston_final_web.pdf (дата звернення: 11.04.2024).

47. Walker A. What Is Boko Haram?. United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/SR308.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
48. Yala M., Yahaya A. BOKO HARAM AND TERRORISM IN NIGERIA: REFLECTIONS ON THE ORIGINS, IMPACT AND GOVERNMENT RESPONSE. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2987771> (дата звернення: 11.04.2024).
49. Yashlavskii A. Extremist Group “Boko Haram” in Nigeria: a Danger of Local or Global Level?. World Economy and International Relations. 2015. № 1. С. 17–27. URL: <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2015-1-17-27> (дата звернення: 02.06.2024).
50. Yusuf Y. S. The Impact of Military Counter-Insurgency Tactics on the Evolution of Boko Haram in Nigeria. URL: https://www.researchgate.net/publication/377030398_The_Impact_of_Military_Counter-Insurgency_Tactics_on_the_Evolution_of_Boko_Haram_in_Nigeria (дата звернення: 11.04.2024).
51. Zenn J. Brief: Is Boko Haram Bracing for Another ‘Quiet’ Year in 2024?. Jamestown. URL: <https://jamestown.org/program/brief-is-boko-haram-bracing-for-another-quiet-year-in-2024/> (дата звернення: 28.04.2024).